

Tamburaška glazba nekad i danas

Tompak, Jelena

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:305927>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-21**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

JELENA TOMPAK

TAMBURAŠKA GLAZBA NEKAD I DANAS

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, rujan 2020.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

Jelena Tompak

TAMBURAŠKA GLAZBA NEKAD I DANAS

Diplomski rad

Mentor rada:

Diana Atanasov Piljek, viša predavačica

Zagreb, rujan 2020.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	
SUMMARY	
1. UVOD	1
2. TAMBURA KAO INSTRUMENT	2
2.1. Etimologija	2
2.2. Opis glazbala	2
2.3. Vrste tambura	3
2.4. Način sviranja.....	5
2.5. Sustavi tambura	5
3. POVIJEST TAMBURE I TAMBURAŠKE GLAZBE	9
3.1. Pojavljivanje tambure	9
3.2. Razvoj orkestara	9
3.3. Tamburaški orkestri u Hrvatskoj	12
3.3.1. Tamburaški orkestar Glazbene škole Alberta Štrige, Križevci	12
3.3.2. Tamburaški orkestar Osnovne glazbene škole Kontesa Dora, Tamburaško društvo Dora Pejačević, Našice.....	13
3.3.3. Tamburaško društvo Ferdo Livadić, Samobor	14
3.3.4. Tamburaški orkestar Hrvatske radiotelevizije.....	15
3.3.5. Ansambl narodnih plesova i pjesama Hrvatske Lado.....	15
3.4. Tamburaški sastavi- vrijeme Domovinskog rata i nakon njega	16
4. MJESTO TAMBURE U HRVATSKOM ŠKOLSTVU.....	18
4.1. Tambura u osnovnim školama	18
4.2. Tambura u glazbenim školama.....	19
4.3. Tambura na Muzičkoj akademiji.....	21
5. NAJZNAČAJNIJE MANIFESTACIJE TAMBURAŠKE GLAZBE	22
6. NAJZNAČAJNIJE OSOBE TAMBURAŠKE GLAZBE	23
7. TAMBURA U HRVATSKOM ISELJENIŠTVU.....	26
8. INTERVJU	27
9. ZAKLJUČAK.....	35
LITERATURA	36
Izjava o izvornosti diplomskog rada.....	38

SAŽETAK

Tambura je tradicionalni hrvatski instrument koji pripada skupini žičanih glazbala. Iako nije autohtono, tambura je narodno hrvatsko glazbalo, jedino koje se razvilo iz solističkog u orkestralno. Preteča tambura je tambura samica, solističko glazbalo. Orkestralni razvitak tambura službeno započinje 1847. g. kada je osnovan prvi tamburaški zbor, a osnovao ga je Pajo Kolarić, u Osijeku. U tambure ubrajamo bisernicu, brač, čelo, čelović, bugariju i berdu. Tamburaški orkestri osnivali su se diljem Hrvatske, a mnogi tamburaški orkestri osnovani su i u osnovnim školama. Tambura se kao glavni predmet uvodi u osnovne glazbene škole 1978. g., a prva škola koja ju je uvela jest Glazbena škola u Varaždinu. Vrhunac popularnosti tambure dogodio se za vrijeme Domovinskog rata, a glavnu ulogu u promicanju tamburaške glazbe imali su tamburaški sastavi. Tamburaška glazba budila je nacionalnu svijest i bila značajan čimbenik toga razdoblja. Intervju s Romanom Grossom, sviračem *TO HRT-a*, prikazao je neke pojedinosti toga razdoblja te stavove vezane uz današnju tamburašku glazbu.

Ključne riječi: tambura, tamburaška glazba, tamburaški orkestar

SUMMARY

Tamburitza is a traditional Croatian instrument belonging to a group of string instruments. Although it is not native, tambura is a folk Croatian musical instrument, the only one which evolved from solo instrument to orchestral instrument. Forerunner of tamburitza is 'tambura samica', solo music instrument. The orchestral development of tamburitza officially began in 1847., the year when first tamburitza assembly was founded by Pajo Kolarić in Osijek. Bisernica, brač, čelo, čelović, bugarija and berda all belong to tamburitza group. Tamburitza assemblies were founded all over Croatia, many of them in primary schools. Tamburitza was introduced, as a main subject, into primary schools 1978., the first one being music school in Varaždin. Tamburitza reached the peak of its popularity during the Croatian War of Independence, tamburitza assemblies being the one promoting tamburitza music. It awoke national awareness and was a significant factor of that era. The interview with Roman Gross, player in *TO HRT*, presented some details from that era, including his opinion regarding tamburitza music today.

Key words: tamburitza, tamburitza music, tamburitza orchestra

1. UVOD

Tambura je trzalačko glazbalo koje pripada skupini žičanih glazbala, a svrstana je u porodicu lutnji. Od svih hrvatskih narodnih instrumenata, tambura se najviše razvila te postala orkestralni instrument. Ona je naše tradicionalno, ali ne i autohtono glazbalo. Razvoju tamburaške glazbe pomoglo je osnivanje brojnih orkestara.

2. TAMBURA KAO INSTRUMENT

2.1. Etimologija

Ferić (2011) navodi da riječ tambura potječe iz perzijskog jezika. Nastala je od perzijske riječi za žicu, *tn* (tan), Turci su dodali nastavak *bur* pa tako nastaje tanbur (tambur), a na našim prostorima dodan je nastavak *a* te je formiran naziv tambura.

Tambura je naziv za glazbene instrumente, od kojih svaka ima svoj prihvaćen naziv koji je stvorio narod i kojim se imenuje pojedina dionica u tamburaškoj partituri. U tambure ubrajamo: bisernicu, brač, čelović, čelo, bugariju i berdu. U govoru se često čuju i drugi nazivi, prim, primašica, tereprim, basprim, tercbasprim, kontra, bas itd. Ti nazivi dolaze iz latinskog jezika, rasprostranjeni su na prostoru Bačke i Vojvodine, a često ih možemo čuti i u Slavoniji. Uz te nazive, negdje se koriste i nazivi begeš za berdu, beglajt za bugariju i mnogi drugi.

U govoru se često čuje i naziv tamburica, koji je pogrešan. Iako jedan dio ljudi upotrebljava tu umanjenicu od milja, dio ljudi zapravo misli na najmanju tamburu, bisernicu, kojoj ne znaju ime pa ju tako nazovu. Često se taj naziv upotrebljava u negativnom kontekstu, želeći umanjiti vrijednost glazbala. Kako se nikad ne upotrebljavaju umanjnice za ostala glazbala, nitko neće reći klavirčić, gitarica i sl., tako i tambura ima svoj ispravan naziv.

2.2. Opis glazbala

Iako se tambure razlikuju izgledom, svaka ima jednake dijelove. Glavni dijelovi tambure su trup, vrat s hvataljkom i glava. Trup ili korpus tambure izrađuje se od drva jablana, javora, kruške, oraha i sličnih drva. Prema Njikošu (2011), najbolje tambure imaju donju dasku od javora, a gornju od smreke ili jelovine. Trup je ovalnog, gitarastog, kruškolikog ili violinskog oblika. Na gornji dio trupa stavlja se glasnjača, tanka daščica, a na njoj se nalazi barem jedan zvučni otvor. Broj otvora i njegova veličina ovisi o vrsti tambure. Na dio glasnjače stavlja se tanka daščica, ali od tvrdog drveta kako bi se što manje oštetila prilikom sviranja, odnosno kako bi se zaštitila od ogrebotina trzalice koje su česte, pogotovo kod početnika i nepravilnog držanja trzalice. Na trupu se nalazi konjić, preko kojeg idu žice te zapinjače za koje se vežu žice. Preko zapinjača stavlja se kožni, a ponekad i metalni štitnik koji služi za zaštitu od uboda oštih žica. Vrat tambure je dug i tanak. S jedne strane je zaobljen, a s druge

strane ravan. Na ravnom dijelu nalazi se hvataljka s prečnicama od tanke žice. Stavljanjem prečnica na vrat tambure nastaju polja (kote). Polja se broje od glave prema trupu. Na određenim poljima nalaze se oktavne oznake koje pomažu sviraču da se brže snađe. Između vrata i glave nalazi se kobilica s malim udubinama za žice. Glava tambura u obliku je lire, polulire ili puža. Bisernice najčešće imaju oblik lire, bračevi, bugarije i čelovići polulire, a berde i čela puža. Na njoj se nalaze vijci za ugađanje žica i stupići oko kojih se žice omotaju. Broj žica na tamburama varira od dvije do deset, a danas ih je najčešće pet ili šest. Žice se broje od dolje prema gore, donje žice su tanje, a gornje deblje. Razmak u visini tona praznih žica najčešće je kvarta ili kvinta, o čemu će biti riječ u dijelu o tamburaškim sustavima.

2.3. Vrste tambura

Uz već nabrojane tambure, svakako treba spomenuti preteču današnje tambure, tamburu samicu. Tambura samica jedan je od najstarijih trzalačkih glazbala. Samica je solističko tradicijsko glazbalo, a od 2008. g. umijeće sviranja samice nalazi se na listi zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara Republike Hrvatske (Ferić, 2011). U nekim krajevima samica se još naziva i dangubica, potpalac, tikvara, razbibriga i slično. Najčešće se izrađuje od drva javora i bazge. Kao i sve tambure, samica ima tri glavna dijela, trup, vrat i glavu. Samica ima četiri žice, jednake debljine, a ugođena je na dva tona, u intervalu kvarte. Znači da su prve dvije žice ugođene unisono i druge dvije žice ugođene unisono. Danas su u većini slučajeva prve dvije žice ugođene na ton d^2 ili e^2 , a druge dvije na a^1 ili h^1 . Prve dvije žice služe za sviranje melodije, a druge dvije žice za pratnju. Po tome je samica i dobila ime, a zato i je solističko glazbalo, jer pratnju svira sama. „Samoća i tuga, kazivali su mi slavonski didaci, nadjenuli su joj ime samica.“ (Njikoš, 2011; str. 11). Samica ima dijatonsku postavu prečnica. Nekada su ih svirači stavljali po sluhu (Leopold, 1995). Svirači samice bili su ujedno i njezini jedini graditelji pa su samicu prilagođavali svom opsegu glasa. Iz tog razloga je samica dugo vremena bila unikatno glazbalo. Samica se najviše svirala u trenucima čuvanja stoke, a najrasprostranjenija je bila na području Slavonije, Like, Korduna i dalmatinskog zaleđa. Osoba koja svira samicu naziva se samičar. Najstarija sačuvana tambura, tambura Paje Kolarića, nalikuje na tamburu samicu. Neki od najpoznatijih notnih zapisa za samicu su Povračanac i Rukavice. Danas je mali broj osoba koji zna svirati tamburu samicu. Samicu najčešće možemo čuti na folklornim festivalima, npr. Đakovačkim vezovima i Vinkovačkim jesenima i na koncertima *Tamburaškog*

orkestra Hrvatske radiotelevizije. Tamburaški orkestar HRT-a samicu najčešće koristi u prilagodbama narodnih pjesma i plesova.

Bisernica je najmanja od tambura, a ima najveći i najviši opseg tonova. Trup joj je eliptičnog oblika. Za razlike od većine tambura, bisernica nema veliki zvučni otvor, već ima više sitnih otvora. Današnja bisernica ima pet ili šest žica. Ako bisernica ima šest žica, znači da su prva i druga žica udvojene, odnosno ugođene na isti ton. Notni zapis za bisernice piše se oktavu niže od onoga kako zapravo zvuče. Znači da ton g^1 u notnom zapisu na bisernicama zapravo zvuči kao g^2 . Bisernica u orkestru uglavnom svira glavnu melodijsku liniju. U orkestru se bisernice dijele na prve, druge i treće, s time da je treća bisernica malo veća i ugođena kvartu niže.

Brač ima trup koji je u obliku kruške ili gitare. Danas je rasprostranjeniji oblik gitare i rijetko se, osim na starijim instrumentima, može vidjeti oblik kruške. Brač u orkestru udvaja melodijsku liniju, a zvuči oktavu niže od bisernice, odnosno zvuči jednako kao što piše u notnom zapisu. Većina bračeva ima pet žica, od kojih su prve dvije ugođene na isti ton. Bračevi se u orkestru dijele na prve, druge i treće, a za razliku od bisernica, svi su jednako ugođeni.

Čelović je dimenzijama malo veći od brača, a trup mu je u obliku kruške. U orkestar je uveden kasnije od ostalih instrumenata. Čelović je, kao i treća bisernica, transponirajuća dionica, odnosno, u partituri dionica čelovića ima jednu povisilicu više ili jednu snizilicu manje u odnosu na ostatak orkestra. Na čeloviću se svira jednako kao i na braču, tonovi se nalaze na istim poljima i zato su njihove note transponirane. Time se omogućuje sviranje istom tehnikom na drugačije ugođenoj tamburi.

Tamburaško čelo ima gitarasti trup, a glava mu je u obliku puža. Čelo ima četiri žice, ugođene poput brača, ali zvuči oktavu niže. Žice su deblje, a polja su veća. Njegov notni zapis najčešće je u F ključu. Okrugli zvučni otvor, kao i kod brača i čelovića, nalazi se na trupu. Čelo-berde ima oblik violončela, a ugođeno je kao i čelo. Dva zvučna otvora izgledaju kao i na gudačkim glazbalima. Čelo-berde može se svirati kao i violončelo, uspravno, ali ga najčešće sviraju kao i obično čelo, polegnuto na desno bedro, u sjedećem položaju. Čelo-berde nešto je veće od običnog čela.

Bugarija izgleda kao veći brač. Ima oblik gitare i četiri žice. Žice na bugariji ugođene su u durski kvintakord, s udvojenim osnovnim tonom kvintakorda oktavu više. Bugarije se imenuju prema nazivu akorda slobodnih žica. Razlikujemo G, D i E

bugarije, a nekad su bile i A i H bugarije. Na bugariji se sviraju akordi, zato je ona ritmički dio orkestra. Moguće je svirati i melodiju na bugariji, ali to je vrlo rijetko.

Berda je najveća tambura i najčešće ima oblik kontrabasa. Nekada su bili građeni u tikvastom obliku, ali danas je to rijetkost. Berda ima četiri žice, a ugođene su oktavu niže od čela. Kao i kod čela, note se zapisuju u F ključu, ali zvuči oktavu niže. Berda najčešće svira basove tonove, ali u današnje vrijeme često sviraju i melodijsku liniju.

2.4. Način sviranja

Tambure se u orkestrima sviraju sjedeći, osim berde. Brač, čelović, čelo i bugarije drže se oslonjene na desno bedro, s desnom rukom preko trupa, a lijevom rukom drži se vrat tambure. Bisernica se oslanja na desnu stranu trbuha. Berda je jedina tambura koja se svira stojeće. Vrat se drži lijevom rukom, a bočna strana berde blago je naslonjena na berdaša. Ljevom rukom tamburaš pritišće polja na vratu tambure, a desnom rukom otkucava ili trza tonove trzalicom. Iznimno su uloge ruku zamijenjene kod ljevaka, ali i većina ljevaka svira na isti način kao i dešnjaci. Tamburaši za sviranje koriste četiri prsta lijeve ruke. Vrat tambure naslonjen je između palca i kažiprsta. Kažiprst je kod sviranja tambure prvi prst, a ponekad se tamburaši služe i palcem. Trzalice su izrađene od raznih materijala, a danas su najčešće od roga ili plastike. Trzalice imaju više oblika i dimenzija, a najčešće su u obliku suze ili pravokutnom obliku. Tambure se mogu svirati i bez trzalice, pizzicato, povremeno, većinom kada autor skladbe tako označi.

2.5. Sustavi tambura

Sustavi tambura odnose se na intervalski razmak između praznih žica tambure. Danas su u praksi rasprostranjena dva sustava, a razlikujemo četiri temeljna sustava. Neki od njih koristili su se prije, a danas ih rijetko možemo čuti.

Farkašev sustav najstariji je tamburaški sustav u Hrvatskoj. On se odnosi na sustav jednoglasnih, dvoglasnih i troglasnih tambura. Ime je dobio po Milutinu Farkašu, koji je zapravo promicao taj sustav, a nije ga prvi primijenio. Farkašev sustav prvi su primijenili Mijo Majer i Slavko Šrepl, uz pomoć Franje Kuhača, 1882. godine (Leopold, 1995). Na tom sustavu svirao je *Sveučilišni tamburaški zbor Hrvatska lira* koji je osnovao Mijo Majer. Bračevi su imali kruškoliki oblik, a bisernica, bugarija i

berda gitarasti. Zanimljivo je da su bisernica i brač u početku bili jednoglasni. Imali su četiri žice, grupirane po dvije, ugođene na isti ton. Prečnice su na tim tamburama bile postavljene drugačije, na dijelovima vrata bile raspoređene tako da se sviraju alteracije ljestvičnih tonova, kromatski i dijatonski. Sve na jednom vratu tambure. Iako su u današnjem orkestru sva tri brača jednaka, a razlikuju im se notni zapisi, u Farkaševom sustavu drugi i treći brač imali su drugačiju postavu prečnica i bili su dvoglasni. Kasnije su se uvele i dvoglasne prve bisernice i prvi bračevi. Nakon njih, u orkestar se uvela treća bisernica, a Milan Stahuljak je 1897. g. uveo čelović. Kao što je već navedeno u vrstama tambura, to su transponirajuće tambure. Uvođenjem tih dionica, upotpunio se zvuk orkestra, a tamburaši nisu morali učiti posebnu tehniku sviranja, već su note bile transponirane. Farkaševe bugarije bile su troglasne, a imale su četiri žice. Prve dvije bile su ugođene na isti ton, a ostale dvije svaka na drugi ton. Sviralo se na tri različite bugarije, bile su različito ugođene i različite veličine. Kada je u orkestar uveden čelović, uveden je i čelo-brač i čelo-berde. Razlika u njihovom izgledu već je opisana, a tada su se note za čelo-brač pisale u G ključu, a za čelo-berde u F ključu. Čela su imala četiri žice, ugođene na dva tona u intervalu kvinte. Na bugarijama su se oduvijek svirali akordi. Berda u Farkaševom sustavu imala je četiri žice različite debljine, ali ne raspoređene kao danas, već su druga i četvrta bile deblje, ugođene su bile na dva tona u intervalu kvinte, ali za oktavu dublje od tanjih žica. Iako taj sustav ima mnoge nedostatke, značajan je jer je zahvaljujući tom sustavu nastala koncertna orkestralna literatura. Danas te tambure možemo čuti na koncertima Ansambla Lado. Mnoga dijela napisana su baš za taj sustav pa Lado ta dijela izvodi na Farkaševim tamburama kako bi se očuvala izvornost toga zvuka.

Jankovićev troglasni kvintni sustav prvi je počeo primjenjivati Alfons Gutschy, početkom 20. st. u Zagrebu (Leopold, 1995). Slavko Janković bio je glavni promicatelj toga sustava pa kao što je i prethodni sustav nazvan po promicatelju, a ne začetniku, tako je i ovaj sustav nazvan Jankovićev. U ovom sustavu su i bisernice kruškolikog oblika, a berda je tikvastog oblika s otvorom u obliku kruga. Tambure Jankovićevog sustava imaju šest žica, a ugođene su po dvije na isti ton, u intervalu kvinte. Bugarije su na početku bile ugođene jednako kao i Farkaševe, a kasnije se to promijenilo, mijenjao se redosljed tonova i sami tonovi. Troglasne kvintne tambure rijetke su u današnjoj uporabi, a možemo ih čuti na koncertima Tamburaškog orkestra Hrvatske

radiotelevizije. Jankovićeve tambure na koncertima stoje na stalcima pored njih, a uzimaju ih pri izvođenju skladbi koje su u originalu pisane za troglasni kvintni sustav.

Četveroglasni kvartni G-D sustav razvio se u drugoj polovici 20. st. i potisnuo troglasne tambure. Na tom sustavu svirali su najbolji tamburaški orkestri toga vremena (Samobor, Trešnjevka, Zagreb, Varaždin, Križevci, Vrbovec...) pa se tako i proširio cijelom Hrvatskom (Ferić, 2011). Ovaj sustav razvio se od troglasnih kvartnih tambura koje potječu iz Bačke i Srijema (srijemski štim) gdje su tamburaši ugađali prve žice na e ili d, a moguće da je razlog tome bila pratnja pjevačima. Iako su mnogi zagovarali kruškolik oblik tambure u ovom sustavu, on nije dosljedno primijenjen na sve tambure, a danas se većina ovih tambura gradi s trupom u obliku gitare pa čak i brač koji je dugo vremena zadržao kruškolik oblik. Iako su na početku u ovom sustavu bile D-bisernice, na prijedlog Josipa Nađa, pedesetih godina 20. st., u orkestar su uvedene G-bisernice. Te bisernice imaju pet ili šest žica, prva i druga žica su udvojene, a razmak između žica je kvarta. Željko Bradić je sedamdesetih godina 20. st. predložio, a tako je ostalo i do danas, da D-bisernica (treća bisernica u orkestru) bude transponirana pa se u partiturama piše bisernica III. in G. D-brač nekada je imao funkciju trećeg brača, bio je veći od G brača i drugačije ugođen. Njega je najprije zamijenio čelović in F, a kao i bisernicu Bradić ga imenuje čelović in G. Te transponirane note olakšale su školskim orkestrima da svirače lako premještaju na druge dionice jer sviraju istom tehnikom, a drugačije zvuče. Tamburaško čelo ugođeno je isto kao i brač, ali zvuči oktavu niže. Uvođenjem četveroglasne bugarije, njene mogućnosti su se uvelike povećale. Više nije ograničena na sviranje trozvuka. Postoje dvije bugarije u ovom sustavu, G i D-bugarija. G-bugarija ugođena je u kvintakordu G-dura, a D u kvintakordu D-dura. Obje bugarije imaju 5 žica, udvojen im je osnovni ton, ali oktavu više. G-bugarija je manja od D-bugarije, a u orkestrima prevladava sviranje D-bugarije. Berda je građena u obliku kontrabasa, ima četiri žice, a zvuči oktavu niže od notnog zapisa. Tambure ovog sustava imaju dulji vrat i veća je napetost žica u odnosu na prethodne pa je to doprinijelo glasnoći tambura, a pogodne su za folklorno i koncertno izvođenje. Promicanju ovog sustava pomogli su brojni seminari održani u raznim dijelovima Hrvatske. Ovaj sustav raširen je i izvan granica Hrvatske, primjerice u Americi.

Četveroglasni kvartni A-E sustav trenutno je najrašireniji sustav u Hrvatskoj. Devedesetih godina prošlog stoljeća taj sustav prihvatila je većina orkestara u Slavoniji. Kako se tih godina razvilo estradno sviranje na tamburama, o čemu će biti

riječ naknadno, svi su slijedili primjer popularnih sastava koji su svirali tambure tog sustava. Na tom sustavu danas sviraju i profesionalni orkestri *Ansambla Lado* i *Hrvatske radiotelevizije*. E-bisernica ima pet žica, a prva, e žica, je udvojena. A-brač ima trup gitarastog oblika, a isto kao i bisernica ovog sustava ima pet žica. E-brač malo je veći od A-brača. On ima dionicu koju u kvartnom G-D sustavu ima čelović pa i većina orkestara koji sviraju na A-E tamburama zapravo ima čelović, a ne E-brač. Čelo je ugođeno kao i A-brač, a zapisuje se u F ključu i zvuči kao što je i napisano. U današnjim orkestrima svira se E-bugarija, a nekada su bile prisutne i A i H-bugarije. Berda je ista kao i u G-D sustavu, samo su žice drugačije ugođene. U ovom sustavu prva žica je a. Kako je navedeno, ovaj sustav svira se u Slavoniji pa Siniša Leopold predlaže da se ovaj sustav nazove *slavonske tambure* (Leopold, 1995).

O tim promjenama u tamburaškim sustavima Tomašek (2009) navodi:

„Svim tim promjenama, nadopunjavanjima i usavršavanjima tamburaški su sastavi zvukovno zaokruženi i tonsko-izražajno toliko razvijeni da su mogli zadovoljiti i najsloženije glazbene zahtjeve, pa je tamburaška glazba mogla biti uzdignuta na razinu umjetničke glazbe, dakako jednostrano određene posebnim i sebi svojstveno obilježenim tonsko-izražajnim mogućnostima.“ (Tomašek, 2009, str. 491)

S obzirom da danas orkestri sviraju na kvartnom G-D i A-E sustavu, postavlja se pitanje treba li se odlučiti za jedan sustav. Iako u Slavoniji sviraju na A-E sustavu, u drugim dijelovima Hrvatske još uvijek neki orkestri i glazbene škole zadržavaju G-D sustav. Siniša Leopold je u svojoj knjizi postavio pitanje „Koji je tamburaški sustav najbolji?“ (Leopold, 1995; str. 23), ali na njega nije dao odgovor jer se tamburaši razilaze po tom pitanju, a niti danas se nisu usuglasili, iako je prevaga na A-E sustavu. Leopold također ističe da koliko god razlike u tamburama i tamburaškim sustavima bile zanimljive, „toliko treba naglasiti da je upravo ta nevjerojatna razjedinjenost, koja i danas postoji u tamburaškom svijetu, onemogućila izjednačavanje statusa tambure sa statusom ostalih instrumenata u profesionalnim glazbenim ustanovama.“ (Leopold, 1995; str. 24).

3. POVIJEST TAMBURE I TAMBURAŠKE GLAZBE

3.1. Pojavljivanje tambure

Tambura, kao i svi žičani, trzalački instrumenti, potječe od perzijskog žičanog instrumenta dugog vrata i kruškolikog tijela od prije 4 000 godina. Iz kratkovrate lutnje razvile su se gitara i mandolina, a iz dugovrate lutnje razvile su se tambura, bandura, balalajka i domra. Arapi su preuzeli instrumente od Perzijanaca i Egipćana, a Turci od Arapa (Andrić, 1962). U 14. i 15. st. Turci su tamburu donijeli na naše područje. Nicolas de Nicolay spominje tamburu (na području Bosne) u svom putopisu iz 1551. godine. U Carigradu je vidio svirače iz balkanskih zemalja koji sviraju na tamburama. To je najstarija sačuvana pisana bilješka o tamburi. Seobom Šokaca i Bunjevaca tambura je došla na područje Slavonije i Bačke te se proširila cijelom Hrvatskom. U Gradskom arhivu u Šibeniku postoji zapis iz 1670. g. u kojem se spominje sviranje na tamburama na tom području. U 18. st. Slavonija je bilo glavno tamburaško sjedište. I hrvatski književnici, Matija Antun Relković i Andrija Kačić-Miošić, spominju tamburu u svojim djelima. I dok neki narodni instrumenti sve više nestaju, tambura se nasuprot njima sve više širi. Treba napomenuti da je tambura tradicijsko, a ne naše autohtono glazbalo. „Danas se tambure upotrebljavaju općenito kao pravi hrvatski narodni instrument, iako on nije-baš kao i ruska balalajka-autohtono kulturno dobro hrvatskoga glazbenog folklor.“ (Širola, 1940; str. 45).

3.2. Razvoj orkestara

Tambura je jedino hrvatsko narodno glazbalo koje se razvilo u orkestralno. Orkestralno tamburaško muziciranje utemeljeno je 1847.g. kada je Pajo Kolarić osnovao prvi tamburaški zbor u Osijeku. Iz tog razloga Osijek nazivamo kolijevkom hrvatske tambure. Zbor je imao 6 amaterskih tamburaša. Međutim, Cebić (2012) tvrdi da su tamburaški orkestri osnovani već krajem 18. st. (Derk, 2012). Više podataka o tome do sada nije poznato, u svoj drugoj literaturi navodi se podatak o 1847. g. i Paji Kolariću te se to i dalje smatra prvim tamburaškim orkestrom. Samo godinu dana prije osnivanja tog orkestra, Vatroslav Lisinski komponirao je pjesmu *Tamburaška*. On je naišao na tamburaše koji su svirali u kvartetu i to mu se svidjelo te ga potaknulo da napiše pjesmu. Osnivanjem tog orkestra, Pajo Kolarić širio je ideju ilirizma. Sa svojim tamburaškim zborom svirao je na raznim svečanostima, proslavama, a tim je pjesmama zainteresirao čak i ono stanovništvo koje ilirizam nije zanimao. Njegove

pjesme pjevali su čak i oni Osječani koji nisu htjeli ili mogli pričati hrvatski jezik (Kuhač, 1994). Potaknuti Kolarićem, u Osijeku je osnovano nekoliko tamburaških zborova. Jedan od tih zborova, *Zimski tamburaši*, pozvani su na Svjetsku izložbu u Parizu, 1889. g., gdje su držali koncerte četrnaest dana. Svoj naziv dobili su jer su se okupljali samo za vrijeme zime, kada nisu imali toliko posla, svi članovi bili su zidari. Razvojem orkestrara, pojavljivala se i tamburaška literatura. Učitelj glazbe, Ivan Sladaček (1820.-1899.) prvi je učio tamburaše svirati po notama, a uz to je i prvi napisao partituru za tamburaški orkestar (*Kolo u C-duru*). Učenik Paje Kolarića, Mijo Majer (1863.-1915.) osnovao je 1882. g. prvi tamburaški zbor u Zagrebu, Sveučilišno tamburaško društvo *Hrvatska Lira*. To je bio prvi tamburaški zbor koji je imao dirigenta. Zbor je na početku imao 8 tamburaša (dvije bisernice, tri braća, dvije bugarije i berdu). Njegov tamburaški zbor prvi je primijenio Farkaševe tambure. Samo godinu dana nakon osnivanja, održali su veoma uspješan koncert, za koji se pročulo u Hrvatskoj, ali i izvan nje. Potaknuti tim koncertom, počeli su se osnivati brojni zborovi po školama u Hrvatskoj, Pragu, Beču, itd. Mijo Majer nastavio je djelovati kao kompozitor. Autor je prve tamburaške koračnice *Junak iz Like* te prve vokalno-tamburaške kompozicije *Podoknica* (Andrić, 1962). U Osijeku je 1889. g. osnovano i prvo *Hrvatsko građansko tamburaško društvo Sloga*. Hrvati su često svoj otpor političkim prilikama iskazivali sviranjem tambura, kako u vrijeme Ilirskog preporoda, tako i kasnije. Glazba na nacionalnom instrumentu pokazivala je da i mi imamo svoju kulturu. March navodi da su iz tog razloga njegovi preci na Lošinju, a kasnije i u Chicagu, svirali tamburu, kako bi pokazali da naša kultura nije manje vrijedna (March, 2009). Janko Stjepušin osnovao je tvornicu tambura u Sisku krajem 19. st. On je zapravo naručivao dijelove, a on je dovršavao tambure. Osim toga, osnovao je svoju tiskaru u kojoj je tiskao tamburaške kompozicije, a od 1903. g. počeo je izdavati prvi tamburaški list *Tamburicu*. Prvi sastanak tamburaških skladatelja i voditelja održao se 1907. godine, na nagovor Stjepana Jakušina. Tom prilikom je Dragutin Hruza (1859.-1915.) skladao *Tamburaški sastanak*. Na tom sastanku govorilo se o osnivanju tamburaškog saveza, međutim sastanak je bio slabo posjećen pa će se to ostvariti nešto kasnije. Josip Andrić istaknuo je dva smjera u kojem se razvijalo tamburaško muziciranje, oba značajna za razvoj tambure i tamburaške glazbe. To su vojvođanski i slavonski smjer (Andrić, 1962). Vojvođanski smjer odnosi se na manje sastave. U njima su bili profesionalni tamburaši, sviranjem su zarađivali za život. Manje skupine tamburaša nemaju dirigenta, već ih najčešće vodi primaš (svirač prve bisernice).

Slavonski smjer odnosi se na amatersko muziciranje. U tim sastavima, odnosno orkestrima, postoji dirigent. Kao što je već spomenuto, proširenje orkestara potaknulo je stvaranje tamburaške literature. U tom porastu tamburaške literature, mnogi su skladatelji zapravo stvarali potpurije. Tamburašku glazbu je pratio i Ivan pl. Zajc (1831.-1914.) i uočio u kakvom problemu se nalaze skladatelji. Kako bi im pokazao na koji način moraju skladati, Zajc je skladao četiri skladbe za tamburaški orkestar kako bi mogli slijediti njegov primjer. Uz Zajca, svakako treba spomenuti i Josipa Canića (1879.-1933.) koji je skladao oko 400 djela, a više od 50 ih je za tambure. Prestao je skladati za tambure jer je smatrao da se previše sviraju djela bez umjetničkog smisla. Između dva svjetska rata razvoj tambure je stagnirao. Hrvatski tamburaški savez nastao je 7. 11. 1937. g. Osnutak sastanka pokrenulo je *Hrvatsko tamburaško društvo Zvonimir* iz Osijeka, prema Njikošu, najveće tamburaško društvo u Hrvatskoj u to vrijeme. Orkestar je te godine imao 53 člana. Oni su pokrenuli i tečaj za zborovođe. Njihov rad prekinuo je Drugi svjetski rat (Njikoš, 2011). Nakon Drugog svjetskog rata sve se više organiziraju smotre i festivali, što svakako pridonosi podizanju kvalitete orkestara. Tamburaška glazba mogla se čuti na Radio postaji Zagreb, a Leopold spominje i rad malog tamburaškog sastava od 1937.g. Četiri godine kasnije osnovan je i profesionalni tamburaški orkestar Hrvatske radiotelevizije, odnosno tadašnje Radio postaje Zagreb. Tambura je uvedena i u učiteljske škole kao alternativno glazbalo, 1951. g. (Leopold, 1995). Kao glavnog promicatelja koncertne orkestralne tamburaške glazbe, Ferić navodi *Slavonsko tamburaško društvo Pajo Kolarić*. Društvo je osnovano 21. 3. 1954.g. te je to društvo koje se najdulje održalo pod istim imenom (od današnjih društava) (Ferić, 2011). Osijek je u to vrijeme imao najviše tamburaških orkestara, a neki od najpoznatijih su bili *Napredak*, *Vijenac*, *Hrvatsko tamburaško društvo sloga* i mnogi drugi. Prva jugoslavenska tamburaška konferencija održana je u Novom Sadu, 1958. g. Na konferenciji je prihvaćena jedinstvena orkestralna partitura i nazivlje tambura: bisernica I. i II., brač I. i II., E-brač, čelo, bugarija i berde. U ovoj partituri nema transponirajućih dionica, bisernice III. i čelovića. Uz to, ovdje je naveden naziv berde. Taj naziv prisutan je i u brojnim partiturama, međutim, u današnjim partiturama sve se više koristi naziv berda. Šezdesetih godina sve traženiji postaju tamburaški sastavi koji su vrhunac popularnosti dosegli u vrijeme Domovinskog rata. O tamburaškim sastavima bit će riječ u nastavku. Također, treba razlikovati tamburaške orkestre i tamburaške ansamble/sastave. Tamburaški orkestar čini skupina tamburaša koji zajedno sviraju na

tamburama, a ima ih više od dvanaest. Postoje mali i veliki tamburaški orkestri. Komorni tamburaški ansambl čini skupina tamburaša do dvanaest svirača. U tamburaškim orkestrima i ansamblima svirači najčešće sjede i sviraju iz nota.

3.3. Tamburaški orkestri u Hrvatskoj

U Hrvatskoj je tambura rasprostranjena u cijeloj zemlji i teško je nabrojati sve gradove u kojima je tijekom povijesti postojao tamburaški orkestar, a i koji postoje i danas. Brojni orkestri i sastavi djelovali su ili i dalje djeluju u Osijeku, Našicama, Varaždinu, Slavonskom Brodu, Vrbovcu, Križevcima, Zagrebu, Samoboru, Zadru, Splitu, Ninu, Petrinji, Dubrovniku i u brojnim drugim mjestima. Nemoguće je nabrojati i opisati sva društva koja postoje. Ovdje će biti navedeni orkestri koji se u današnje vrijeme ubrajaju u najuspješnije orkestre u Hrvatskoj.

3.3.1. Tamburaški orkestar Glazbene škole Alberta Štrige, Križevci

Na prijelazu iz 19. na 20. st. na području Križevaca osnivaju se brojni tamburaški zborovi. Prema Konfic i sur., u to vrijeme, najviše su se istaknuli tamburaški zborovi unutar studentskog društva *Plug*, pjevačkog društva *Zvono* i Obrazovnog obrtno-radničkog društva *Kalnik*. Od 1920.g. i Učiteljska škola u Križevcima imala je svoj tamburaški zbor. Tambura je uvedena u *Glazbenu školu Alberta Štrige* 1970. g., kao slobodna aktivnost za učenike koji već sviraju neki drugi instrument (Konfic, I., Konfic, L., Vukobratović, J., 2014). Tamburaški orkestar osnovan je 1978. g. s dirigentom Stjepanom Fortunom. Svake godine sve je više učenika upisivalo tambure pa su imali i više orkestara, odnosno ansambala. U nekima su svirali svi učenici, a u nekima samo najbolji. Orkestar je počeo nastupati na raznim priredbama i festivalima i od početka dobivao pohvale. Na najznačajnijem festivalu tamburaške glazbe u Hrvatskoj, Međunarodnom festivalu umjetničke tamburaške glazbe u Osijeku, nastupaju od 1987. godine (tada Festival tamburaške glazbe Jugoslavije) i osvajaju brojne Zlatne plakete *Tambura Paje Kolarića*, kao i nagrade za najbolje izvedenu praizvedbu. Orkestar je od 1993. g. sudjelovao i na natjecanjima učenika i studenata glazbe. Od 2002.g. na hrvatskom natjecanju učenika i studenata glazbe svake godine održava se i natjecanje za komorne sastave, nekada u Opatiji, a od 2015. u Zagrebu. *Ansambl Glazbene škole Alberta Štrige* redovno je osvajao I. nagrade u svojoj konkurenciji. Tamburaški orkestar je uz brojne nastupe, festivale i natjecanja u Hrvatskoj ostvario i brojne nastupe u inozemstvu; Njemačkoj, Slovačkoj,

Portugalu, SAD-u i brojnim drugim zemljama. Od tih nastupa svakako treba izdvojiti natjecanje na Glazbenom festivalu za mlade u Neerpeltu, Belgiji. Orkestar je tamo nastupio 1999., 2009. i 2019. g. Svake godine osvojili su I. nagradu, od kojih su dvije godine osvojili I. nagradu Summa cum laude, koja se dobiva za postignutih 98 bodova i više od 100 mogućih, a jedne godine I. nagradu Cum laude, koja se dobiva za postignutih 90 do 97 bodova. Nakon što se osnovala i srednja škola za tambure, u Križevce su svoje tamburaško obrazovanje dolazili nastaviti i najbolji učenici iz drugih gradova (Vinkovci, Vrbovec, Slatina, Koprivnica, Našice), koji su u svojem gradu imali moguće samo osnovno glazbeno obrazovanje. Danas predmet tambure u Križevcima predaje čak šest nastavnika. Dirigenti *Tamburaškog orkestra* bili su Stjepan Fortuna i Matija Fortuna, Mihael Konfic vodi mali *Tamburaški orkestar* i komorni sastav *Osnovne glazbene škole*, a Igor Kudeljnjak vodi veliki *Tamburaški orkestar* i komorni sastav *Srednje glazbene škole*. Za svoj rad, Tamburaški orkestar primio je i priznanja svoga grada; Zlatnu plaketu grada Križevaca za promicanje hrvatske glazbene kulture na području križevačke općine i drugih dijelova Hrvatske 1993. g. i Nagradu za doprinos ugleda u promocije Koprivničko-križevačke županije u zemlji i svijetu 2000. g. (Ferić, 2011).

3.3.2. *Tamburaški orkestar Osnovne glazbene škole Kontesa Dora, Tamburaško društvo Dora Pejačević, Našice*

Organizirano bavljenje tamburaškom glazbom u Našicama započinje 1923. g., a početak tamburaškog orkestra *Kontesa Dora* započinje u *Hrvatskom kulturno umjetničkom društvu Lisinski*, 1980.g. Ozbiljan napredak našičkih tamburaša započinje pojavom Marine i Daniela Koprija. Marina Kopri postaje dirigentica *HKUD-a Lisinski* 1990. g. Tri godine kasnije pojavili su se na Osječkom festivalu. U natjecateljskom djelu festivala sudjeluju od 1997. g., osvajaju Zlatnu plaketu *Tambura Paje Kolarića* i nastavljaju taj uspjeh svake iduće godine. „Zlatne su plakete osvojene i na svim ostalim tamburaškim festivalima, pa je našički orkestar uz *Tamburaško društvo Ferdo Livadić* iz Samobora i *Tamburaški orkestar Glazbene škole Alberta Štrige* iz Križevaca najtrofejniji tamburaški orkestar te glazbene manifestacije.“ (Ferić, 2011; str. 162). Uz navedena priznanja, orkestar je primio i brojna priznanja za praiizvedbe i interpretaciju na istom festivalu. *Tamburaško društvo Dora Pejačević* osnovano je 2002. g. *Tamburaški orkestar OGŠ Dore Pejačević* mijenja svoje ime u *Kontesa Dora* 2010. g., a na festivalima u Osijeku često nastupaju sjedinjeni *Kontesa*

Dora i Tamburaško društvo Dora Pejačević. Komorni ansambl postiže brojne nagrade na već spomenutom natjecanju učenika i studenata u Opatiji i Zagrebu. Orkestar je ostvario i brojne nastupe izvan Hrvatske. Gostovali su u Španjolskoj, Slovačkoj, Norveškoj i mnogim drugim zemljama. Treba spomenuti da je orkestar bio i na prijemu kod Svetog oca Ivana Pavla II. Nakon čega su svirali na misi u Rimu. Obitelj Koprija je svojim radom pridonijela razvoju tambura u Našicama, ali i razvoju tamburaške literature. Daniel i Dean Kopri napisali su brojne skladbe od kojih su mnoge praižvedene na festivalu u Osijeku. Orkestar glazbene škole vodi Dean Kopri. *Osnovna glazbena škola Kontesa Dora* trenutno ima četiri učitelja tambura.

3.3.3. *Tamburaško društvo Ferdo Livadić, Samobor*

Milan Lang (1863.-1953.) opisivao je običaje samoborskog kraja u *Zborniku za narodni život i običaje*. Njegovi radovi izlazili su u razdoblju 1911.-1915.g. Opisivao je i glazbeni život pa je tako spomenuo i tamburaše. Društvo od četiri tamburaša je „niknulo kod nas u ono doba, kadno se diljem domovine počеше osnivati tamburaška društva.“ (Lang, 2009; str. 457). Ti tamburaši u Samoboru su se sami uvježbavali i svirali su na društvenim zabavama i koncertima. Orkestralno tamburaško sviranje u Samoboru je prisutno već oko 125 godina. Tom svjedoči sačuvana pozivnica za koncert tamburaškog zbora *Hrvatskog pjevačkog društva Jeka*. Na području Samobora djelovali su brojni orkestri (*Samoborski radnički tamburaški zbor, Tamburaški zbor pučke knjižnice i čitaonice...*), ali „blistavo doba samoborskog orkestralnog tamburaštva“, kako ga naziva Ferić (Ferić, 2011; str. 212), počinje pojavom Željka Bradića. *Tamburaško društvo Ferdo Livadić* osnovano je 9. 12. 1971. godine, na inicijativu Željka Bradića. Već iduće godine, 1972. orkestar je nastupio na Festivalu tamburaške glazbe Jugoslavije u Osijeku i osvojio Zlatnu plaketu *Tambura Paje Kolarića*. (Paar, Novosel, Klarić, 2012). Tada se samo jednom orkestru dodjeljivala zlatna plaketa pa je to bio veliki uspjeh, a ujedno je do te godine natjecanje bilo više festivalskog karaktera pa se ta plaketa smatra prvom dodijeljenom. Unutar društva osnovan je i *Ženski vokalni ansambl Samoborke* te *Mlađi tamburaški orkestar*. *Tamburaško društvo Ferdo Livadić* počelo se od 1992. g. pojavljivati s dva orkestra na natjecanju u Osijeku, mlađim i starijim. Oba orkestra osvajali su brojne Zlatne plakete i nagrade za najbolje izvedenu praižvedbu. Praižvedbe su orkestru pisali poznati skladatelji, a neki od njih su Siniša Leopold, Bruno Bjelinski, Miljenko Prohaska, Emil Cossetto, Božo Potočnik, Tomislav Uhlik i mnogi drugi. Orkestar

svake godine osvaja Zlatne plakete u Osijeku, ali posebno se mora izdvojiti uspjeh *Starijeg orkestra TD Ferdo Livadić* iz 2010. g. kada je orkestar po prvi put u povijesti festivala osvojio maksimalnih 100 bodova. Posljednje tri godine orkestar se natječe na Susretu hrvatskih tamburaških orkestara i sastava u Dugom Selu, gdje osvaja Zlatne plakete. Uz brojne nastupe diljem Hrvatske, orkestar je nastupao i natjecao se izvan Hrvatske s jednakim uspjehom (Njemačka, Slovačka, Češka, Belgija...). Voditelji tamburaških orkestara bili su Željko Bradić, Siniša Leopold, Tomislav Jozić, Dražen Varga, Anamarija Šimičić, Natko Gaberc, a sadašnji voditelj *Mlađeg orkestra* je Roman Gross, a *Starijeg orkestra* Petra Vojvodić Mrvoš. Ferić navodi da je *Tamburaško društvo Ferdo Livadić* najtrofejnije i najuspješnije društvo na području Hrvatske (Ferić, 2011).

3.3.4. *Tamburaški orkestar Hrvatske radiotelevizije*

Tamburaški orkestar Hrvatske radiotelevizije je jedan od dva profesionalna orkestra u Hrvatskoj. *Mali tamburaški sastav Radio Zagreba* počeo je s radom 1937.g. pod vodstvom Josipa Stojanovića. Današnji orkestar utemeljen je 1941. g. pod imenom *Tamburaški orkestar „krugovalne postaje“*. Orkestar je započeo sa snimanjem narodne glazbe, ali do danas je proširio svoj repertoar na sva područja današnje glazbe. Orkestar, osim u Hrvatskoj, često putuje i u inozemstvo, a posljednje uspješno gostovanje imali su u Kini. Mnogi ugledni dirigenti vodili su ovaj orkestar (Tihomil Vidošić, Silvije Glojnarčić, Vladimir Mutak i dr.), a od 1985. g. dirigent je Siniša Leopold. U orkestru je trenutno 16 stalnih glazbenika. Od 2002. g. orkestar izvodi mnoge koncerte u sklopu ciklusa *U ozračju tambure*. Neki od tih koncerata su: *Latino u ozračju tambure*, *Mladi u ozračju tambure*, *Uskrs u ozračju tambure* i drugi. Jedan od njihovih najpoznatijih projekata sigurno je novogodišnji koncert, koji održavaju svake godine od 2004.g., pod nazivom *Valceri, polke i druge špelancije*. Orkestar je dobio nagradu *Vatrsolav Lisinski* za cjelokupni doprinos hrvatskom glazbenom stvaralaštvu te je dobitnik tri *Porina*.

3.3.5. *Ansambl narodnih plesova i pjesama Hrvatske Lado*

Folklorni ansambl Lado osnovan je 1949. g. Orkestar čini 14 glazbenika. Glazbenici u ovom orkestru sviraju različita tradicijska glazbala, a jedno od njih su i tambure. Ansambl je osnovan „sa zadaćom i ciljem da istražuje, prikuplja, umjetnički obrađuje i scenski prikazuje najljepše primjere bogate hrvatske glazbene i plesne

tradicije.“ (Ferić, 2011; str. 207). *Lado* je primio brojna priznanja i nagrade za svoj rad, a svakako treba istaknuti *Porin* i nagradu *Orlando* na Dubrovačkim ljetnim igrama, koja je prvi put dodijeljena izvođaču tradicijske glazbe.

3.4. Tamburaški sastavi- vrijeme Domovinskog rata i nakon njega

Tamburaški sastav čini manja skupina tamburaša, a sviraju bez dirigenta. U punom tamburaškom sastavu nalaze se dvije bisernice, dva braća, čelović, čelo, bugarija i berda. Na svakoj dionici svira jedan tamburaš, za razliku od orkestra gdje se više tamburaša nalazi na istoj dionici. Sastavi mogu imati i drugačije dionice. Sastavi su krenuli već spomenutim, profesionalnim smjerom (vojvođanski smjer). Manji sastavi, tamburaške kapele, počele su se stvarati krajem 18. st., procvat su doživjele šezdesetih godina, a najveću popularnost tamburaški sastavi doživjeli su za vrijeme Domovinskog rata. Tamburaški sastavi svirali su na zabavama, u kavanama, salonima. Većinu sastava nije bilo moguće programski odrediti jer su tamburaši svirali folklorne, zabavne, šlagerske i druge skladbe. Dolazak tamburaša na estradnu scenu započelo je osnivanjem *Tamburaškog sastava Slavonski bećari*. *Slavonske bećare* osnovali su Antun Tuca Nikolić (primaš) i Krunoslav Kićo Slabinac., 1971. g. *Slavonski bećari* iznenadili su svojim repertoarom jer su uz slavonske pjesme izvodili i rock'n'roll skladbe. Ferić navodi da je 1989. g. osnovan *Tamburaški sastav Ex Panonia*, prvi profesionalni tamburaški sastav u tadašnjoj državi (Ferić, 2011). *Ex Panonia* bila je jedan od najpopularnijih tamburaških sastava osamdesetih i devedesetih godina. Snimili su čak dvadesetak albuma. Iako su počeli s prilagodbama naše tradicijske glazbe, snimali su i autorska djela.

Najbolji hrvatski tamburaši pojavljuju se 1983. g. pod nazivom *Tamburaški sastav Zlatni dukati*, koji su stekli popularnost i izvan granica Hrvatske. Njihovim pojavljivanjem „tamburaška glazba postaje važan čimbenik na domaćem glazbenom tržištu.“ (Leopold, 1995; str. 44). Od svog osnutka, *Zlatni dukati* željeli su pokrenuti tamburašku glazbu koje je bila u stagnaciji. Njihovim drugim album, *Nek zvone tambure*, započinje njihova popularnost koja će kulminirati za vrijeme Domovinskog rata. Tim albumom, njihove pjesme počinju se reproducirati na radio stanicama. Zanimljivo je da se počinju reproducirati i na radiju u Srbiji, gdje su kasnije zabranjivani. Za vrijeme američke turneje, u organizaciji *Hrvatske bratske zajednice* dogovoreno je snimanje albuma s hrvatskim domoljubnim pjesmama, *Hrvatska*

pjesmarica: O Hrvatskoj pjevam pjesmu (pjesme *Vila Velebita, U Boj, Još Hrvatska ni propala...*). Na album su ih potaknule reakcije iseljenika na rodoljubne pjesme. *Zlatni dukati* našli su se i u reklamnoj kampanji HDZ-a te se time njihova popularnost još više širi. Uoči Domovinskog rata izdali su još dva albuma, *Dao bih zlatne dukate* i *Horvatska domovina*. Album *U meni Hrvatska* izašao je 1991. g., a „po mišljenju vojnih stručnjaka, u to vrijeme djelovao poput *topovskih bitnica* i hrabrio nenaoružane hrvatske ljude.“ (<http://www.najboljihrvatskitamburasi.com/>) Kada je nakon više od devet mjeseci stanke započeo program prognanog Radio-Vukovara, na početku prve emisije reproducirana je pjesma *Zlatnih dukata, Vukovar, Vukovar. Zlatni dukati* obilazili su ratišta, najviše ona u Slavoniji. Članovi grupe prijavili su se i u vojsku, međutim odbijeni su. „No, odbijanje njihove želje čin je koji potvrđuje ne samo svijest organa kulturne politike o značenju koji rodoljubne pjesme i njihovi autori imaju u ratnom razdoblju, već i o nezaobilaznom statusu Dukata unutar duhovne obrane Hrvatske.“ (Bonifačić, 1993; str. 191). Održali su i brojne koncerte koje nisu željeli naplaćivati, što znači da su u to vrijeme bili bez prihoda. Njihove pjesme za vrijeme Domovinskog rata svi su slušali i znali. I brojni drugi sastavi i orkestri nisu prestajali sa svojim radom, oni su svojim tamburama iskazivali nacionalni ponos. U Dubrovniku je običaj *Tamburaškog zbora Domino* da u crkvi Svih svetih, na Božić izvodi 36 kitica pjesme *U to vrijeme godišta*. Zanimljivo je da tu tradiciju nisu prekinuli ni 1991. g., samo dva tjedna nakon bombardiranja grada. Željko Bradić prisjeća se samoborskog orkestra za vrijeme rata:

„Za vrijeme Domovinskog rata, od 1991. do 1995. godine, a i poslije, Društvo je svojim prigodnim nastupima izražavalo patriotske poruke vezane uz stvaranje samostalne Republike Hrvatske. Nastupalo se u Pisarovini, Lipovljanima, Pokupskom i drugdje, gdje je pjesma našem narodu ulijevala nadu u bolje sutra. Društvo je redovito sudjelovalo u akcijama zahvale našim poginulim braniteljima Domovinskog rata.“ (Paar i sur., 2012; str. 6).

Od Domovinskog rata počelo se pojavljivati sve više tamburaških sastava. Neki od najpoznatijih su: *Dike, Slavonske lole, Bosutski bećari, Gazde, Agrameri, Slavonia band* i mnogi drugi.

Zadnjih godina pojavili su se i postali popularni brojni sastavi koje ljudi svrstavaju u tamburaške sastave. U mnogim „tamburaškim sastavima“ zapravo je sve manje prisutan zvuk tambure, a nadomještaju ga drugi instrumenti. Sastavi se odlučuju na uvođenje bubnja, klavijatura, bugariju često zamjenjuje gitara, a berdu bas gitara.

Tamburašku melodiju uvrste tek usputno. Rijetki su pravi tamburaški sastavi na estradi koji su zadržali svoj tamburaški izričaj. Kako u cijeloj glazbenoj industriji, tako i u tamburaškoj glazbi dolazi do hiperprodukcije. Ferić tu glazbu opisuje kao bezvrijednu i šabloniziranu, upozorava da je medijski program prepun takvih skladbi te ističe da je „taj glazbeni izričaj poistovjećen s hrvatskom tamburaškom glazbom, tako imenovan i najavljivan.“ (Ferić, 2011; str. 258). Kao eventualna pozitivna strana te hiperprodukcije može se istaknuti porast zainteresiranosti mladih tamburom. To bi trebalo iskoristiti kako bi se mladi obrazovali o tamburama i tamburaškoj glazbi. Iako se u tamburašku glazbu koju izvode sastavi svrstava mnogo toga, orkestri su posljednjih godina svojim izvođenjima podignuli orkestralnu tamburašku glazbu na visoku razinu.

4. MJESTO TAMBURE U HRVATSKOM ŠKOLSTVU

4.1. Tambura u osnovnim školama

Škole su nekada bile glavno mjesto okupljanja tamburaša, učenja novih generacija i stvaranja orkestara. Tambura je u hrvatskom školsku imala velik značaj, osobito do Prvoga svjetskog rata. Voditelji orkestara u školama bili su učitelji Glazbene kulture. Većina orkestara bili su orkestri osnovnih škola, škole su bile opremljene tamburama, a prema Paaru neka su tamburaška društva posuđivala tambure iz škole jer nisu mogli kupiti svoja. Tako primjerice Željko Bradić opisuje da su u počecima rada *Tamburaškog društva Ferdo Livadić* od osnovne škole u kojoj je radio posuđivali tambure, a i koristili su prostor škole za uvježbavanje (Paar i sur., 2012). Danas se u rijetko kojoj školi može vidjeti tamburaški orkestar. Čitajući školske kurikulume škola u Hrvatskoj tek kod nekolicine se mogu pronaći tamburaški sastavi/grupe kao izvannastavne aktivnosti. To su Osnovna škola Ivana Gorana Kovačića (Sveti Juraj na Bregu), Osnovna škola dr. Vinka Žganca (Vratišinec), Osnovna škola Cestica, Osnovna škola Orehovica. Moguće da se tambura može pronaći u još ponekoj školi. Proučavajući Nastavni plan i program za osnovnu školu iz 2006. g. (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa [MZOŠ], 20016), uočava se da se tambura u sklopu predmeta Glazbene kulture spominje jedino kod folklorne glazbe od 5. razreda. U 6. razredu osnovne škole učenici po NPiP uče o trzalačkim glazbalima, međutim u ključnim pojmovima nalaze se samo harfa, gitara, mandolina i lutnja. Mnogi učenici (ali i odrasle osobe) tamburu povezuju isključivo uz folklornu

glazbu i često u negativnom kontekstu. Doživljavaju tamburu kao „seljački“ instrument. Tu se uočavaju dva problema. Prvi se odnosi na doživljaj tambure kao nečeg sramotnog. Učenike treba obrazovati i odgajati da se tradicijom, a između ostalog tamburom kao dijelom te tradicije, treba ponositi i očuvati ju. Drugi problem je nepoznavanje tambure i tamburaške glazbe. Kao što je prikazano u dosadašnjem tekstu, tambura se razvila u glazbalo koje bi trebalo biti ravnopravno svim ostalim glazbalima. Tamburaška glazba ne ograničava se samo na folklorne skladbe, na njoj se izvode djela klasične glazbe i popularne glazbe.

4.2. Tambura u glazbenim školama

Sve se više isticala potreba za obrazovanjem tamburaša. Najprije su ih poučavali učitelji glazbe ili voditelji u društvima. U 20. st. organizirano je više seminara kako bi se učitelji glazbe usavršavali. Na seminarima su učili o harmoniji, dirigiranju, povijesti tamburaške glazbe i slično. Ferić ističe kako je Josip Andrić (1894.- 1967.) tijekom svog života konstantno težio napretku tambure pa je tako i isticao potrebu za osnivanjem tamburaške glazbene škole. Tamburaška glazbena škola osnovana je 1940. g. (Ferić, 2011). Prva tamburaška škola bila je koncipirana u obliku tečaja, a predavanja su održavali profesori Muzičke akademije. Nakon Drugog svjetskog rata, sve je više tečajeva za učitelje i voditelje koji se održavaju na našoj obali. Leopold (1995) navodi da je tambura uvedena u učiteljske škole 1951. g. Svrha toga je bila osposobiti buduće učitelje za rad s tamburaškim orkestrima u školama u kojima se zaposle. Kao obavezan predmet u glazbenoj školi, tambura se prvi put uvodi u Glazbenoj školi u Varaždinu, na poticaj upravitelja Marijana Zuberu, 1978. g. Nakon Varaždina, tambura se uvodi i u Zagreb, u Glazbenu školu Vatroslava Lisinskog, krajem sedamdesetih, gdje tambure predaje Željko Bradić. Željko Bradić i Siniša Leopold izdali su i prvi udžbenik za tambure, 1992. g., po kojem i danas brojni učitelji predaju tambure. Treba napomenuti da se uvođenjem tambura u osnovne glazbene škole ona nije izjednačila s ostalim glazbenim instrumentima. Postoje zapisi da su se učenici u nekim školama, nakon što su pokazali odlične sposobnosti na prijemnom ispitu, upućivali na upisivanje nekog drugog glazbala, a ne tamburu. U Slavonskom Brodu su „sve učenike koji nisu uspjeli položiti prijamni ispit na drugim odjelima prebacili među tamburaše.“ (Ferić, 2011; str. 281). Tambura je službeno uvedena u osnovne glazbene škole 1989. g. kada je objavljen i nastavni plan i program na odjelima tambure. Ferić (2011) navodi autore ovog plana i programa: Željko Bradić,

Radovan Brdarić i Stjepan Novači, a na doradi plana radili su Siniša Leopold, Božo Potočnik i Zlatko Potočnik. Danas postoji i privatna škola za tambure- *Tamburaška škola Batorek* u Osijeku. U nekim školama otvorene su i srednje glazbene škole za tambure. To je uspjelo *GŠ Zlatko Baloković* (Zagreb), *GŠ Ferdo Livadić* (Samobor), *GŠ Požega* i *GŠ Albert Štriga* (Križevci), a u zadnjih nekoliko godina i *GŠ Zlatko Grgošević* (Sesvete). Mnogi profesori tambure, koji danas predaju, nisu mogli svoje obrazovanje nastaviti u srednjoj glazbenoj školi s glavnim predmetom tambure pa su najčešće kao glavni predmet odabirali teoriju ili neko drugo glazbalo.

U osnovnoj glazbenoj školi učenici uče svirati sve tambure, a u srednjoj glazbenoj školi odlučuju se za bisernicu ili brač. Nastava tambura većinom se odvijala u skupinama, zbog nedostatka učitelja tambure, a danas se većinom odvija individualno.

Iako su u Zagrebu tijekom 20. st. djelovali izvrsni orkestri (*Hrvatski tamburaški orkestar Merkur*, *Hrvatsko akademičko društvo Mladost*, *Tamburaško društvo Zajc*, *Tamburaški zbor HPD-a Radić*, *Tamburaški orkestar Zagrebačke Pivovare*, *OKUD Trešnjevka*, *Tamburaško-pjevačko društvo Gaj*), danas se tambura kao predmet nalazi u samo dvije glazbene škole u Zagrebu. To su *Glazbena škola Zlatko Baloković* i *Glazbena škola škola Zlatko Grgošević* (Sesvete).

Napredak tamburaša može se uočiti i na natjecanjima. Na državnom natjecanju učenika i studenata glazbe i plesa, tamburaši se mogu natjecati kao solisti u kategorijama bisernice i brača. Do 2014. g. na natjecanju učenika i studenata glazbe postojala je kategorija komornih sastava 5-12 članova. U toj kategoriji godinama su se natjecali tamburaški ansambli iz Križevaca, Našica, Požege, Samobora, Vrbovca. *Tamburaški ansambl GŠ Albert Štriga* iz Križevaca i *Tamburaški ansambl GŠ Ferdo Livadić* iz Samobora niz godina su osvajali prve nagrade, te prvo i drugo mjesto na kojem su se izmjenjivali. U toj kategoriji natjecali su se ravnopravno s ostalim glazbalima (gitarski ansambli, gudači ansambli, puhači ansambli) i redovito imali više bodova od njih. Često su bili i apsolutni pobjednici (najveći broj bodova u svim kategorijama). Iako su u žiriju sjedili poznati glazbenici, jedni od najboljih u svom području (Tonko Ninić, Lidija Horvat Dunjko, Renata Penezić, Xhevdet Sahatxhija i drugi), svake godine iznenadili su se (u pozitivnom smislu) skladbama koje su tamburaški ansambli izvodili. Nisu mogli vjerovati da tamburaši mogu izvrsno izvoditi

takva djela. Uz tamburaške skladbe, ansambli su svirali i poznata djela poput *Plesa sa sabljama*, Arama Hačaturjana, *Air* (iz Uvertire br. 3, D-dur) J. S. Bacha, *Valcer br. 2 iz Jazz suite* Dmitrija Šostakovića i mnoga druga djela. Tamburaški ansambli su od 21. st. dominirali u svojoj kategoriji na natjecanjima. Posebno treba izdvojiti 2011. g. kada su čak prva tri mjesta zauzeli tamburaški ansambli, svi s osvojenom prvom nagradom, te 2013. g. kada su također zauzeli prva tri mjesta, a prvo mjesto dijelili su *Tamburaški ansambl GŠ Požega* i *Tamburaški ansambl GŠ Ferdo Livadić* s osvojenih maksimalnih 100 bodova. Unatoč tome, u žiriju su se nalazili predstavnici svih odjela, osim tamburaškog. Tek je 2012. g. u žiriju bila predstavnica tamburaša, Svetlana Krajna. Posljednjih nekoliko godina, od 2014., ta kategorija smanjena je na broj članova šest do devet, a u njoj se i dalje natječu tamburaški ansambli.

4.3. *Tambura na Muzičkoj akademiji*

Unatoč brojnim uspjesima tamburaša u Hrvatskoj i izvan nje, tamburaši do nedavno nisu imali gdje nastaviti svoje školovanje nakon završene srednje glazbene škole. Mnogi tamburaši su iz tog razloga i odustajali od svoje daljnje naobrazbe.

Na Muzičku akademiju u Zagrebu, tambura se uvodi osamdesetih godina, ali kao predmet na Osmom odjelu. Znači da se većina učitelja tambure obrazovala za profesore glazbene kulture. Tambura se učila četiri semestra. Prvi predavač bio je Željko Bradić, a nakon njega predavanja vodi Siniša Leopold. Tambura se do nedavno poučavala u obliku grupne nastave. Modul tambure u Zagrebu otvoren je 2016. g. na glazbenoj pedagogiji, u trajanju od tri godine. Nastava se odvija individualno, a uz predmet tambure, studenti pohađaju i tamburaški ansambl. Tek je prošle godine otvoren studij tambure.

Godinama se pričalo o osnivanju studija tambure u Osijeku. Nekada se tambura učila kao obavezan predmet na studiju Glazbene kulture, tada na Filozofskom fakultetu, dok nije odvojena Akademija za umjetnost i kulturu. Učila se četiri semestra, isto kao i u Zagrebu. Studij tambure u Osijeku je otvoren 2017. g., preddiplomski i diplomski na koji su se prijavili čak i neki profesori tambure koji već predaju, ali se žele usavršiti. Na prve tri godine usavršuju svoju tehniku sviranja, nadograđuju znanje o teoriji glazbe, povijesti, ali i o menadžmentu, a diplomski studij usmjeren je na pedagoške predmete, ali i na priređivanje nota.

5. NAJZNAČAJNIJE MANIFESTACIJE TAMBURAŠKE GLAZBE

M. Ferić (2011) o kulturnoj manifestaciji navodi:

„Kulturna je manifestacija jednodnevna ili višednevna priredba s više sudionika, priređena kako bi se širokoj javnosti i stručnim promatračkim tijelima, na jednom mjestu u kratkom vremenu, dao uvid i ocjena stanja, istaknula pozitivna dostignuća i vrhunski dometi, ali i nedostaci i problemi u nekom kulturnom području.“ (Ferić, 2011; str. 286).

U kulturne manifestacije ubrajaju se festivali, natjecanja, susreti, smotre, izložbe itd. U tamburaškoj glazbi takvih je manifestacija, u raznim oblicima, zaista mnogo. Neke od najpoznatijih su: Šokačka rapsodija (Zagreb), Pjesme Podravine i Podravlja (Pitomača), Aurea fest Požega, Festival kajkavskih popevki Krapina, Vinkovačke jeseni, Đakovački vezovi i brojni drugi. Ipak, od svih manifestacija, izdvaja se Međunarodni festival umjetničke tamburaške glazbe, u organizaciji Hrvatskog tamburaškog saveza u Osijeku. O ideji festivala razgovaralo se na već spomenutoj tamburaškoj konferenciji u Novom Sadu, 1958.g. Stjepan Njikoš, predstavnik STD *Pajo Kolarić* iz Osijeka, predložio je da se utemelji Festival tamburaške glazbe, u Osijeku. Prijedlog je prihvaćen. Prvi festival tamburaške glazbe Jugoslavije (kako se tada zvao) održao se 23. i 24. travnja 1961. g., u Osijeku (Hrvatski tamburaški savez u Osijeku [HTSO], bez dat.). Tijekom godina, festival je mijenjao ime, vrstu manifestacije, propozicije i sl., ali se zadržao do današnjeg dana kao važan čimbenik u tamburaškoj glazbi. Festival svake godine okuplja najbolje tamburaške orkestre. Ovaj festival značajan je jer potiče na stvaranje tamburaške literature. Niz godina, svaki orkestar je, uz ostale skladbe, izvodio i jednu praižvedbu. To znači da je svaki orkestar naručio jednu novu skladbu za svoj orkestar. Iako je to rezultiralo velikim brojem novih tamburaških partitura, nisu svi orkestri imali sredstva za naručivanje skladbe. Posljednjih godina, Hrvatski tamburaški savez raspisuje javni poziv za skladbu namijenjenu koncertantnim tamburaškim orkestrima. Povjerenstvo odabire četiri skladbe, a orkestri biraju koju će izvesti na festivalu. Na taj način potiče se stvaranje nove tamburaške koncertne literature. Ove godine trebao se održati 43. MFUTG, koji je do daljnjeg odgođen zbog trenutne situacije. Uz navedene manifestacije, zadnjih godina najbolji orkestri i sastavi Hrvatske, osim u Osijeku, okupljaju se i na Susretu tamburaških orkestara i sastava (Dugo Selo), u organizaciji Hrvatskog sabora kulture. Ove godine, ako okolnosti dopuste, održat će se 27. susret.

6. NAJZNAČAJNIJE OSOBE TAMBURAŠKE GLAZBE

Teško je nabrojati sve osobe koje su zaslužne za stvaranje, unaprjeđenje i promicanje tamburaške glazbe. Već ih je 1962. g. Josip Andrić, u prvom povijesnom pregledu tamburaške glazbe, nabrojao preko 130. Taj broj svake godine je sve više rastao. Mnogi od njih već su spomenuti u ovom radu (Mijo Majer, Milan Stahuljak, Janko Stjepušin...), a mnogi nisu spomenuti. Neki od njih su Roko Šimunaci, Emil Cossetto, Miljenko Prohaska, Adalbert Marković, Zlatko Potočnik, Zdravko Šljivac, Tomislav Uhlik, Dražen Varga, Veljko Valentin Škorvaga i mnogi drugi. U nastavku će ukratko biti predstavljeno nekoliko osoba koje su se po nečemu ipak malo više istaknule i za koje je sigurno čula svaka osoba koja je dio tamburaškog svijeta.

Pajo Kolarić rođen je u Osijeku, 17. 1. 1821. g., a Andrić predlaže da se taj dan slavi kao opći Tamburaški dan (Andrić, 1962). Tolika je njegova važnost. Već je navedeno da je Kolarić osnovao prvi (poznati) tamburaški zbor i tako započeo proces prelaska tambure iz solističkog u orkestralno glazbalo. Prvi je počeo skladati za tambure, a pjesme koje je izvodio sa svojim tamburašima širile su ideju ilirizma. Njegov opus sadrži jedanaest pjesama, koje je zapisao Franjo Kuhač (1834.-1911.). Poznata je pjesma Petra Preradovića (1818.- 1872.) *Tko je srce u te dirno*, koju je uglazbio Pajo Kolarić. Ta pjesma poznatija je pod nazivom *Miruj, miruj, srce moje*, a zanimljivo je da je istu pjesmu uglazbio i Vatroslav Lisinski, ali je Kolarićeva stekla veću popularnost i opstala do danas. Kolarić je često dolazio ocu Franje Kuhača te uočio Franjinu talentiranost. Tako je on, uz pomoć svog učitelja, zapisivao pjesme koje mu je svirao i pjevao Kolarić. Franjo Kuhač tvrdi da je Kolarić autor i mnogih drugih, šaljivih pjesama, „ali on je to tajio, srameći se možda sa svojih vratolomija iz mlađih dana“ (Kuhač, 1994; str. 248), a Kolarićeve pjesme smatra jednim od najboljih. Osim u glazbenom, Kolarić je bio aktivan i u političkom životu. Bio je gradski vijećnik, a i zastupnik u Hrvatskom saboru. Njikoš ističe da je zasluga P. Kolarića da se s pozornice Narodnog kasina u Osijeku prvi put čula hrvatska riječ, 1847. g., a iste godine je u osječki magistrat uveden ilirski jezik kao službeni (Njikoš, 2011). Pajo Kolarić umro je 13. 11. 1876. g. Tambura Paje Kolarića, najstarija sačuvana tambura, pronađena je 1951. g. kod Šime Kolarića, predali su ju J. Andriću na čuvanje, a 1993. g. na završnom koncertu Festivala hrvatske tamburaške glazbe u Osijeku Julije Njikoš predao je tamburu ravnateljici Muzeja Slavonije gdje se danas čuva. *Slavonsko tamburaško*

društvo Pajo Kolarić u Osijeku nazvano je po njemu, kao i nagrade na Osječkom festivalu, zlatna, srebrna i brončana plaketa *Tambura Paje Kolarića*.

Julije Njikoš rođen je 9. 4. 1924. g. u Osijeku. Teško je uopće nabrojati sva njegova glazbena postignuća. Njikoš je bio dirigent, skladatelj, melograf, novinar, glazbeni kritičar, jedan od osnivača Međunarodnog festivala umjetničke tamburaške glazbe i još mnogo toga. Svoju povezanost s tamburom, kojoj je posvetio cijeli život, započeo je kao tamburaš u osječkom orkestru *Tipograf*, a već je s 12 godina postao dirigent tamburaškog orkestra. Kao urednik narodne muzike Radio Osijeka, 1951. g. osnovao je i *Tamburaški orkestar Radio Osijeka*. Osnivač je *STD Pajo Kolarić*, koje je imalo važnu ulogu za razvoj tamburaške glazbe. Od prvog MFUTG u Osijeku, Julije Njikoš bio je predsjednik programsko-umjetničkog savjeta. Julije Njikoš svrstava se u najplodnije skladatelje tamburaške glazbe. Njegove praizvedbe izvodile su se niz godina na Osječkom festivalu, a njegove skladbe sviraju se i danas. „Najplodnije skladateljsko razdoblje Julija Njikoša počinje od Festivala hrvatske tamburaške glazbe, pa je brojem skladbi i nagrada tik do rekordera Adalberta Markovića sa 104 praizvedene skladbe.“ (Ferić, 2011; str. 367). Njikoš je skladao rapsodije (*Slavonska rapsodija, Posavska elegija...*), koncertna djela (*Koncert za brač i tamburaški orkestar u G-duru...*), mnoge uvertire, suite, glazbene slike, idile, koncertna kola i još mnogo toga. Poznate su i njegove pjesme koje je skladao na stihove naših pjesnika ili na stihove narodne lirike (*Vesela je šokadija, Želim biti Slavonijo s tobom, Oko moje garavo*). Ciklus pjesama posvetio je i Osijeku, a pjesme su izdane na CD-u *Osijek je duša duše moje*, na kojem pjesme izvodi Vera Svoboda. Uz to, prilagodio je i brojne narodne pjesme i još mnogo toga. Kao što je već spomenuto, Kolarić je bio melograf i muzikolog. U svom radu zapisao je oko 4000 narodnih pjesama, kola, priča, a objedinio ih je u svojim knjigama (*Pjesme i plesovi iz Baranje, Sa slavonskih sokaka, Gori lampa nasred Vinkovaca...*). Ostvario je i značajan rad na Radio Osijeku i Zagrebu gdje je bio pokretač mnogih emisija. U *Povijesti tambure i tamburaške glazbe* navodi se kako je Njikoš dobitnik mnogih nagrada, a neke od njih su Nagrada grada Osijeka, Nagradu Osječko-baranjske županije, Porin (Njikoš, 2011). Julije Njikoš preminuo je 2010.g. TD Gaj iz Zagreba nekoliko godina je održavalo memorijale u čast Julija Njikoša.

Božo Potočnik rođen je 19. 7. 1932. g. u Zagrebu. Glazbom se najprije počeo baviti svirajući mandolinu, a tamburu je počeo svirati u omladinskom društvu *Joža Vlahović*.

U *Ansamblu narodnih pjesama i plesova Hrvatske Lado* počinje svirati 1955. g., a kasnije postaje voditelj orkestra i zbora. Sa Zlatkom Potočnikom 1965. g. osniva *Ladarice*. Osnovao je Redakciju narodne glazbe i običaja gdje je 25 godina radio kao glazbeni urednik. Povremeno je vodio i *Tamburaški orkestar Radio Zagreba*, odnosno danas HRT-a. Od 1985.g. vodio je i *Tamburaški orkestar Trešnjevka*. Prilagodio je brojne napjeve, a napisao je više od 150 originalnih skladbi. Ferić ističe kako su na MFUTG u Osijeku praizvedene 23 njegove skladbe (Ferić, 2011). Neke od nagrađivanih skladbi s tog festivala su: *Kicoška posla, Kišni bal u Virju, Sunčane ravni* itd. Neke od njegovih skladbi, uz već navedene, koje se često izvode na manifestacijama su: *Dohvati crvenu trešnju, Podravski čardaš, Dok sunce sja, Nekaj grmi 'z Otrovanca, Turopoljski svati...* Ostvario je mnoge suradnje s tamburaškim orkestrima u inozemstvu. Za svoj rad dobio je brojna priznanja i nagrade, a neke od njih su Porin, i Zlatna plaketa Status. „Cjelokupnim svojim djelom, posebice medijskim promicanjem tamburaške glazbe, te skladateljskim i aranžerskim ostvarenjima, Božo Potočnik pripada vodećim osobama ove grane glazbene kulture i umjetnosti.“ (Ferić, 2011; str. 371)

Željko Bradić rođen je 1934. g. u Petrinji. Završio je studij glazbe i hrvatskoga jezika na Višoj pedagoškoj školi u Zagrebu. Počinje predavati u osnovnoj školi u Samoboru, unutar koje osniva tamburaški orkestar. Već je sa školskim orkestrom ostvario velik uspjeh, a nakon toga sudjeluje u osnivanju najtrofejnijeg orkestra na području Hrvatske, *TD Ferdo Livadić*. Bio je dirigent i umjetnički voditelj društva, a 1982. g. osnovao je unutar društva i *Vokalni ansambl Samoborke*. Bio je predavač na brojnim tamburaškim seminarima diljem Hrvatske. Predavao je tamburu u *GŠ Vatroslav Lisinski* te na *Muzičkoj akademiji* u Zagrebu. Osnivač je i prvi voditelj *GŠ Ferdo Livadić* u Samoboru. Kao što je već spomenuto, sudjelovao je u izradi prvog plana i programa za odjel tambura u osnovnoj glazbenoj školi. Bradić je prvi proučavao tehniku sviranja kvartnog G-D sustava te je bio zagovornik toga sustava, za koji je napisao i udžbenike za osnovnu glazbenu školu. Prilagodio je oko sedamdeset pjesama i plesova iz Samobora i okolice i oko 150 narodnih pjesama iz Hrvatske. Autor je nekoliko orkestralnih skladbi, pjesama uz tamburašku pratnju te je skladao *Hrvatsku pučku misu* u 12 stavaka. „Nedvojbeno, Željko Bradić je vodeći hrvatski tamburaški pedagog i dirigent te rekorder po broju zlatnih odličja i inih nagrada i priznanja.“ (Paar i suradnici, 2012; str. 216). Kako bi obilježili njegovih 55 godina

autorskog rada i njegov 80. rođendan, *TD Ferdo Livadić* organiziralo je autorsku večer Željka Bradića gdje su se izvodila njegova djela i obrade.

7. TAMBURA U HRVATSKOM ISELJENIŠTVU

Hrvatski iseljenici oduvijek traže način kako bi ostali povezani sa svojom domovinom. Mnogi od njih iz tog razloga članovi su folklornih i tamburaških društava. „Kad zaboravi svoj jezik, zaboravit će da je bio Hrvat. Zato je važno učiti jezik. I folklor. Oni moraju ići zajedno.“ (Cvitan, 2004; str. 79). Hrvata u inozemstvu koji sviraju tambure i osnivaju svoje orkestre može se naći po cijelom svijetu, Australiji, Švedskoj, Austriji, Mađarskoj i mnogim drugim zemljama. Ipak, najviše se raširila u SAD-u i Kanadi. Ferić navodi kako prema nekim podacima tamburaši iz Hrvatske sviraju još od 1880.-ih godina. (Ferić, 2011). Hrvatski tamburaški orkestar iz Amerike nastupio je, vrlo uspješno, i u Carnegie Hallu u New Yorku. U Americi i Kanadi osnovana su brojna društva i orkestri, a najpoznatiji je *Duquesne University Tamburitians*. A. Lester Pierce za vrijeme turneje sa svojim tamburašima susreo je mnogo iseljenika u Pittsburghu. Potaknut time, u suradnji s Hrvatskom bratskom zajednicom u Americi i Sveučilištem Duquesne, odlučio je preseliti tamburaški sastav na to sveučilište i tako je osnovao *Slavonic Tamburitzan orchestra*, koji je kasnije preimenovan. Taj orkestar osnovao je i Glazbenu školu, kako bi što više mogli raditi na usavršavanju sviranja tambura. Bernard Luketich i Milan Vraneš 1966. g. osnovali su „jedinствену ustanovu koja se brine o radu i suradnji tamburaških društava te održavanju zajedničkih festivala i natjecanja“ (Leopold, 1995; str. 68). Tako je nastala *Omladinska kulturna federacija Hrvatske bratske zajednice*. Prvi festival tamburaških zborova Omladinske kulturne federacije održan je 1967. g. i okupio je više od 400 svirača. U to vrijeme, takvo nešto nije bilo zabilježeno ni u Hrvatskoj. Narednih godina festival je okupljao sve više svirača. U putopisima G. Cvitan (2004), jedan od iseljenika opisuje da se od djetinjstva trude ne zaboraviti tko su pa je on kao dijete naučio svirati tamburu slušajući Kiću Slabinca. Velik utjecaj na hrvatske iseljenike imala je turneja Zvonka Bogdana i Krunoslava Kiće Slabinca 70-ih godina. Hrvatska bratska zajednica organizirala je turneje tamburaša iz Hrvatske svake godine. Mnoga Kulturno umjetnička društva i tamburaški orkestri, ansambli i sastavi odlazili su na turneje u Ameriku. „Hrvatski glazbenici koji su išli u Ameriku na turneje za vrijeme Domovinskog rata ili zbog drugih razloga i koji su ostali imali su velik utjecaj među tamburašima u Americi.“ (Ferić, 2011; str. 419). Najpoznatiji od njih je Miroslav

Škoro koji je živio u Pittsburghu, napisao je brojne pjesme, a jedna od najpoznatijih je *Ne dirajte mi ravnicu*. Značaj *Najboljih hrvatskih tamburaša* za vrijeme turneje u Americi već je spomenut. Mnogi naši tamburaški stručnjaci odlazili su u inozemstvo kako bi poučavali naše iseljenike. Jedan od njih je i Božo Potočnik, koji je niz godina odlazio u Australiju, a radio je i s tamburašima u Americi, Kanadi i Austriji (Gradišću). Razvoju tamburaške glazbe u Americi doprinos su dale i radio stanice koje su reproducirale tamburašku glazbu.

8. INTERVJU

Za potrebe ovog rada, održan je intervju s profesionalnim sviračem Romanom Grossom. Roman Gross svira u *Tamburaškom orkestru Hrvatske radiotelevizije* te je jedan od voditelja u *Tamburaškom društvu Ferdo Livadić*. Surađivao je s više kulturno-umjetničkih društava i festivala, a osim kao glazbenik, u *TO HRT-a* djeluje kao aranžer i skladatelj, a djelovao je i kao urednik i glazbeni producent. Cilj provedbe intervju bio je prikupiti podatke o *Tamburaškom orkestru HRT-a*, sviranju tambura u vrijeme Domovinskog rata te upoznati stav i mišljenje profesionalnog tamburaša o trenutnoj situaciji tamburaške glazbe u Hrvatskoj. Intervju sadrži 19 pitanja. Prvi dio intervju sadrži pitanja vezana uz glazbenu naobrazbu R. Grossa, drugi dio intervju vezan je uz *TO HRT-a*, treći dio uz Domovinski rat i posljednji dio vezan je uz stajališta o trenutnom položaju tambura u Hrvatskoj. U nastavku su pitanja i odgovori ispitanika:

1. Kada ste započeli svirati tamburu i što Vas je potaknulo na to?

Tamburu sam počeo svirati u 4. razredu osnovne škole u sklopu slobodnih aktivnosti. U to vrijeme (početak 70-ih) svaka osnovna škola morala je imati orkestar ili zbor, a prof. Bradić potaknuo je osnivanje tamburaškog orkestra pri osnovnoj školi. Interes za sviranje kod učenika bio je vrlo velik jer je bilo puno manje izbora za provođenje vremena izvan nastave nego danas. Kao i obično u toj dobi, nekoliko mojih prijatelja počelo je svirati tamburu, pa sam se i ja pridružio da budem „dio ekipe“.

2. Jeste li mogli učiti sviranje tambure u osnovnoj školi (izvannastavna aktivnost)?

Jedini način učenja sviranja tambure bio je u sklopu osnovne škole kao izvannastavna aktivnost, jer je učenje tambure kao instrumenta u glazbenoj školi bilo moguće tek sredinom 80-ih godina prošlog stoljeća i to zahvaljujući ogromnom zalaganju prof. Bradića u teoretskom, praktičnom i administrativnom smislu kako bi se tambura službeno „uvela“ u niže razrede glazbenih škola.

3. Koliko dugo svirate u TO HRT-a, kako ste počeli tamo svirati?

U orkestru TO HRT-a sviram već 35 godina, a i u periodu kad sam radio organizacijske poslove za orkestar kao urednik i glazbeni producent nisam zapostavio sviranje već sam redovito sudjelovao na koncertima i snimanjima kao svirač čela i udaraljki. Došao sam u orkestar na preporuku Siniše Leopolda koji je u to vrijeme bio svirač u orkestru, ali je morao ići na odsluženje vojnog roka pa sam došao kao njegova zamjena, a kad je preuzeo dirigentsko mjesto, položio sam audiciju i postao redovni član TO HRT-a.

4. Jesu li svi sadašnji svirači u *TO HRT-a* završili glazbenu školu? Ima li netko tko je završio Muzičku akademiju?

Znanje sviranja tambure prije se stjecalo jedino u amaterskim orkestrima, tako da pojedine kolege imaju glazbeno obrazovanje (osnovno ili srednje) iz drugih instrumenata uz završeni neki drugi fakultet, a četvorica su završila Muzičku akademiju-pedagoški odjel. Sada je prijem u orkestar moguć jedino uz diplomu Muzičke akademije.

5. Kako izgleda „radni dan“ u orkestru?

Termin probe je 3-4 sata, uz potrebu vježbanja programa kod kuće. Neki puta su termini ujutro, neki puta popodne ili navečer ili dva puta dnevno. Radni dan je različit i ovisi o tome je li termin samo za probu ili za snimanje za radio ili televiziju, ili je taj dan koncert. Turneje su priča za sebe, ali upravo to i znači različitost „radnog dana“ glazbenika u orkestru kroz godinu.

6. Koji žanr je najbolje prihvaćen na vašim koncertima?

Na koncertima iz ciklusa „U ozračju tambure“ svaki puta izvodimo drugačiju vrstu glazbe prilagođenu tamburi i naša stalna publika odlično prihvaća sve naše programe. Na ostalim javnim koncertima zapravo nikad ne izvodimo samo jednu vrstu glazbe već

sviramo od tradicionalne, do obrada jazza ili transkripcija klasične glazbe pa su zato takvi koncerti-„miješanje raznorodne vrste glazbe“ -najbolje prihvaćeni kod publike.

7. Kako vas doživljava publika u Hrvatskoj, a kako izvan Hrvatske? Prepoznaju li tamburu ili prvi put čuju za nju?

U Hrvatskoj je orkestar prepoznat i priznat kao vrhunski umjetnički ansambl i redovito smo odlično prihvaćeni, a u svijetu kad sviramo za publiku porijeklom iz Hrvatske oduševljenje je ogromno. Kad sviramo za stranu publiku koja ne poznaje naš instrument redovito je prijem iznenađujuće dobar jer je očito da, kad se dobro svira, glazba nalazi put do slušatelja bez obzira na kojem instrumentu se izvodi. Potvrda su naši nedavni koncerti u Kini, gdje je tambura potpuna nepoznanica a prijem je bio izvanredan.

8. U kojim mjestima ste se kretali za vrijeme aktivnog služenja vojske u Domovinskom ratu? Jeste li proveli većinu vremena u Samoboru ili u nekim drugim mjestima u Hrvatskoj ili susjednim zemljama?

Baza je bila u Zagrebu na Borongaju, a teren je bio na rijeci Kupi.

9. U mjestu u kojem ste proveli najviše vremena za vrijeme rata (pretpostavljam da je to bio Samobor), jeste li se susretali s glazbom i, ako jeste, na koji način?

Čak i prije početka rata sve više se mijenjao glazbeni program i na televiziji i na radiju. Više su se forsirali i puštali hrvatski izvođači nego doondašnji jugoslavenski izvođači. Početkom rata to je postalo sve izraženije. Gotovo uopće nije bilo izvođača i skladbi sa prostora bivše Jugoslavije, a posebice Srbije. Počela je velika produkcija domoljubnih pjesama koje su ljudi u to doba prihvaćali zbog toga jer im je funkcija i bila da podignu nacionalni naboj. Takvi su bili i tekstovi u to doba uglazbljeni, bilo je lošijih i bilo je boljih pjesama. Pjesmama se osim nacionalnog naboja htjela podići i nacionalna svijest. Važno je reći da tada nije ni slučajno bilo izbora programa kao danas. Nije bilo interneta, youtube-a niti puno televizijskih kanala. Radio televizija Zagreb postala je Hrvatska radiotelevizija i imala je dva programa (možda i tri) i velika većina ljudi je gledala taj program (prvi ili drugi). Dakle bila je puno, puno veća slušanost radija i gledanost televizije nego danas. Ljudi su masovno gledali isti program i kad se pojavio neki novi spot ili novi glazbeni broj, svi su o tome pričali jer su za to svi znali. Tu su se aktivno umjetnici i izvođači uključili u ondašnju glazbenu

scenu. Jedna od prvih najpoznatijih pjesama bila je *Stop the war in Croatia* koju je napravio Tomislav Ivčić. Svi Hrvati i iseljenici koji su živjeli u Australiji su kupovali taj singl tako da bi došao na prvo mjesto top lista u Australiji, a onda je to značilo dvojaku pomoć – promoviranje ondašnjih događanja na prostorima teritorija današnje Hrvatske i sakupljanje velikih novaca koji su se onda koristili u naoružanju i kupovini ostalih stvari potrebnih za ratno doba. Druga najvažnija je bila *Moja domovina* koja je onda okupila sve najvažnije izvođače, hrvatske, te je tako napravljena jedna zapravo jako velika domoljubna pjesma. Sudjelovali su pjevači iz svih žanrova, kao svojevrsna metafora za ujedinjenje svih pokrajina i cijelog hrvatskog naroda. Od tamburaša, zabavnjaka, rockera, svi su bili zajedno objedinjeni na jednoj pjesmi. Ta pjesma je „non-stop“ bila u medijima i opće prihvaćena kao neka nacionalna himna. Čim se u programu puštala *Moja domovina*, znalo se da je negdje bilo bombardiranja, uzbuna. Ispod spota pojavile su se razne poruke poput „Zračna uzbuna Zadar, Zračna uzbuna Šibenik..“ U izvedbi Đuke Čaića poznata je i pjesma *Hrvatine*, jedna malo borbenija pjesma. U to vrijeme se spominjalo i Boga i Alaha u toj pjesmi, čega se ljudi danas često i ne sjećaju, jer onda još nije bilo rata između Hrvata i Bošnjaka. *Garda Hrvatska* je također bila poznata pjesma. Bilo je i malo lošijih i nekvalitetnijih pjevača koji su preko pjesama takve tematike htjeli napraviti blistavu i sjajnu karijeru. Kad nas je Njemačka priznala nastala je pjesma *Danke Deutschland*. Nadalje, jedna od najpoznatijih tamburaških domoljubnih pjesama je *Ne dirajte mi ravnice*. Danas se ta pjesma pripisuje Miroslavu Škori koji je autor teksta, međutim ta pjesma zapravo pripada Jerryju Grchevichu, američkom Hrvatu koji je skladao tu pjesmu koja je nastala 80-ih godina i uopće ne govori o ratu nego govori o želji Hrvata koji se žele vratiti u Hrvatsku. Međutim, budući da je emitirana u jeku rata sa Fabijanom Šovagovićem u tom spotu, ona je poprimila obilježje kao ratna himna od prognanih Hrvata koji su iz Slavonije morali pred ratom pobjeći, pa da će se vratiti na svoju ravnice.

10. Jesu li često za vrijeme rata uzimali neke pjesme koje su nastale prije rata kako bi tek u vrijeme Domovinskog rata poprimile svoj „vrhunac“?

Ne. Ove pjesme koje sam naveo prije su bile komponirane baš u vrijeme rata i govorile su isključivo o tematici tog Domovinskog rata. Iako su se znale obnavljati neke pjesme još od davno prije, na primjer iz doba Drugog svjetskog rata. Bilo je tada nekih domobranskih, pa čak i ustaških pjesama koji su za vrijeme Jugoslavije bile

zabranjene, jer su po nekim tekstovima neke dobre, a neke potpuno neprimjerene. Ono što je interesantno meni, iz mog osobnog iskustva kao nekakvog vojnika i glazbenika je u tome da sam čuo potpuno istu melodiju pjesme koja se pjevala i četrdesetih godina prošlog stoljeća za vrijeme Drugog svjetskog rata na tekst *Spustila se gusta magla iznad Zagreba*, to je tada bila domobranska pjesma. A onda se obnovila i u ovom Domovinskom ratu. Kad smo slušali srpske radio stanice s druge strane, na primjer Gline i drugog okupiranog teritorija, oni su puštali iste pjesme potpuno iste melodije, ali su one imale potpuno drugačiji tekst. Kod nas je bilo (...pjeva) *Spustila se gusta magla iznad Zagreba* u vrijeme Drugog svjetskog rata u Nezavisnoj državi Hrvatskoj, koja se obnovljena pjevala i 90-ih, a s druge strane na radio stanici Glina koja je bila pod srpskim teritorijem kod njih je ta pjesma išla (...pjeva) „na na na(ne sjećam se točno) kralja Petra garda“. Mislim da se i zvala Kralja Petra garda (kralj Petar Karađorđević). Dakle melodija je bila potpuno ista, ali svaka suprotstavljena strana imala je svoj tekst.

11. Mislite li da su se i ostali stanovnici Hrvatske na hrvatskom teritoriju u jednakoj količini sretali sa glazbom koja se tada slušala/reproducirala?

Da. Bili su potpuno ujedinjeni i identificirani s tom glazbom zbog tog vrlo malog izbora, desio se veliki nacionalni naboj te probitak tambure kao nacionalnog instrumenta koji je do onda bio gotovo nepoznat. Postala je tada tambura pravi nacionalni instrument s tim svojim obilježjima, za razliku od harmonike koju su pripisivali istočnoj strani. Ta popularnost tambure se danas više neće ponoviti, kao što je njena popularnost bila visoka 90-ih godina, jer je bila vezana uz nešto hrvatsko, identifikaciju te naše nove države i služila je za podizanje svijesti o nečem hrvatskom. U to vrijeme bilo je i jako puno domoljubnih festivala, na primjer u Slavonskom Brodu baš tematski koncert domoljubnih pjesama. Sa svojim tamburaškim orkestrom sam još u veljači 1992. godine u crkvi Kravarsko održao koncert i ta tradicija se zadržala još puno godina kasnije. Orkestri i različiti glazbenici su išli po fronti davati koncerte kako bi se time dao kulturni program braniteljima. Stoga sam ja bio u dvojakoj ulozi. S jedne strane sam s orkestrom išao i po Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini gdje smo imali koncerte domoljubnih pjesama, često u uvjetima i bez struje i s vrlo malo publike, bilo je čak i bombardiranja i topovskih napada. A dok sam bio u vojsci je grupa glazbenika iz kazališta Komedija davala koncerte i skraćene predstave.

12. Znete li za neke profesionalne ansamble u Hrvatskoj koji su priređivali koncerte za vrijeme Domovinskog rata?

Pa naš Simfonijski orkestar Hrvatske radiotelevizije, Jazz orkestar i svi orkestri koji i dan danas djeluju pri Hrvatskoj radioteleviziji. Bilo je jako puno koncerata, čak i onih u koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskog koji su bili strašno dugi i trajali su i po tri ili četiri sata, dok bi se izredali svi izvođači. Na taj način su se prikupljala sredstva i miješali različiti žanrovi. Bilo koji pjevač se u bilo kojem trenutku bio spreman odazvati, bilo ih je puno koji su po tim vojnim terenima davali svoje koncerte.

13. Je li bilo još neke vrste glazbe u to vrijeme ili je glazba bila isključivo domoljubnog karaktera ili je postojala neka vrsta za zabave, je li ih uopće i bilo?

Sada je to teško reći. Marko Perković Thompson je u svojem spotu za pjesmu *Čavoglave* imao mitraljez modela Thompson, po kojem je i dobio njegov poznati nadimak. To je pjesma koja je s glazbene strane bezveze i u mjeri 7/8 koja uopće nije u skladu s glazbenim obilježljima hrvatskog teritorija, ali unatoč svemu tome postala je jako popularna jer su je pustili na Radio Splitu i postala je popularna prvenstveno zbog svog teksta. On je po svom izričaju, što se vidi i po njegovim današnjim pjesmama žešći rocker. U to doba su to slušali svi, bez obzira jesu li voljeli rock, baš zbog tematike tog teksta. Sve pjesme su tada, dakle, bile obojane tim domoljubnim tematikama, bez obzira na žanr i njihovu funkciju. S mojim tamburaškim orkestrom u München je išla i grupa Parni valjak, Tereza Kesovija i Meri Cetinić kaj svjedoči i o koncertima izvan Hrvatske. Na te koncerte dolazili su Hrvati koji su živjeli izvan naših granica, koji su putem plaćanja ulaznica davali takav prilog za rat, iako je pitanje gdje su ti svi novci završili. Bilo je stvarno jako puno koncerata gdje je bilo programa od tamburaša, pa do rockera.

14. Koje pjesme pamтите iz toga razdoblja, a da su i danas ostale aktualne?

Danas je popularna ostala već spomenuta *Moja domovina*. Sjećam se još i pjesme Vladimira Kočiša *Zeca Gospodine generale* (Zapamtite Vukovar), *Bože čuvaj Hrvatsku* i *Stoji grad Hrvoja Hegedušića*.

15. Je li Vam osobno glazba u to vrijeme značila, odnosno je li imala važnu ulogu u Vašem životu?

Naravno da je. Pobudila je u meni nekakvu nacionalnu svijest, ponos, a u tome su uvelike pomogli koncerti u kojem su svi glazbenici bili ujedinjeni s jednom velikom idejom. A također s profesionalne strane, to mi je bilo odlično iskustvo za održavanje koncerata s orkestrom u svim mogućim i nemogućim uvjetima koji su danas čak i nezamislivi, ali u to doba nitko nije ni pitao za neke koncertne uvjete. Bilo je glavno samo da se održi koncert domoljubne tematike pod bilo kakvim uvjetima.

16. Jeste li Vi kao glazbenik sudjelovali u nastanku neke pjesme domoljubne tematike?

Svirao sam u tamburaškom sastavu Lampaši s kojim smo 1991. godine snimili pjesmu i spot u vrtiću s djevojčicom Lanom. Pjesma se zvala *Zašto se više ne smiješ tata?*, autor teksta je Davor Ban, a glazbe Siniša Leopold.

17. Zašto se, po Vašem mišljenju, tek prošle godine otvorio studij tambure u Zagrebu?

Kao i sve institucije, niti Muzička akademija nije izuzetak po inerciji u uvođenju promjena u sustavu obrazovanja. Narodni i tradicionalni instrumenti izučavaju se na mnogim glazbenim akademijama u svijetu kao i jazz glazba, no MUZA Sveučilišta u Zagrebu još uvijek je „zatvorena“ za jazz, a tambura je uvedena na Muzičku akademiju prvenstveno upornim zalaganjem S. Leopolda koji već 30 g. predaje osnove sviranja tambure za glazbene pedagoge pa je uspio premostiti administrativne i tehničke poteškoće (nedostatak literature i stručnog kadra) i sada postoji studij tambure kao solističkog glazbala. Prije 30-40 godina u sličnoj poziciji bili su udaraljkaši, a danas je to iznimno uspješan odjel Muzičke akademije.

18. Mislite li da se piše dosta tamburaške literature i na koji način bi se mogli potaknuti skladatelji na stvaranje tamburaške literature?

Sve više je obrazovanih glazbenika koji poznaju tamburu i pišu za tamburu. Postoje službeni natječaji za neke festivale tamburaške glazbe, ali bilo bi najbolje kad bi i naš profesionalni, i svi amaterski orkestri imali financijske mogućnosti naručivanja novih skladbi direktno od skladatelja. To nas dovodi do pitanja financiranja amaterizma koji je zbog toga u velikoj krizi, ali to je već druga tema...

19. S obzirom da vodite i orkestar, ima li zadnjih godina puno zainteresirane djece za učenje sviranja tambura ili je nekad taj interes bio već?

Podatak koji govori sam za sebe je prilično poražavajući-prije 10 godina u *Maloj školi tambure TD Ferdo Livadić* imali smo 28 polaznika, a prošle godine samo 5.

Potrebna je samodisciplina, vježbanje instrumenta i redovitost, a učenici koji to imaju obično su angažirani na još nekoliko drugih izvannastavnih aktivnosti, tako da oni koji krenu svirati instrument misleći da ne treba vježbati brzo odustanu jer izgube volju. Danas je teško djeci prihvatiti nešto što ne daje odmah rezultate. Medijski tambura više nije tako popularna i zastupljena kao 90-ih godina i možemo se jedino nadati da taj interes za čuvanje tradicije kod mlađih generacija neće potpuno nestati.

9. ZAKLJUČAK

Tambura je narodni hrvatski instrument koji se razvio iz solističkog u orkestralni. Niz godina tambura se mijenjala, svojim izgledom, načinom sviranja i repertoarom koji tamburaši izvode. Od instrumenta koji je služio za osobne potrebe, zajedničke proslave i slično, tambura je postala instrument koji pruža mnogo više mogućnosti. Danas je tamburu moguće čuti u mnogim žanrovima, od zabavne do klasične glazbe.

Iako je tambura mnogima omiljeno narodno glazbalo, treba uočiti u kojim je ona trenucima bila najpopularnija. Tambura je usko povezana uz buđenje nacionalne svijesti. Razvoj tamburaških orkestara započinje za vrijeme Ilirskog pokreta kad se želi isticati hrvatsko, a tambura je važan dio toga. Drugo veliko širenje tamburaške glazbe vezano je uz Domovinski rat. Tada su svi znali za tamburu i slušali tamburaške pjesme. Čini se kao da u trenucima kada je potrebno isticanje nacionalne pripadnosti svi se ponose tamburom, a kada to prođe, većina zaboravi da ona postoji i ne smatra ju vrijednom.

Činjenica je da mnogo djece zna za nove „tamburaške“ pjesme, ali ne prepoznaju tamburu, jer je tambura samo pozadina te glazbe. Sve je manje mladih zainteresiranih za sviranje tambure. Smanjenjem satnice Glazbene kulture u školama, ograničile su se i informacije koje djeca usvajaju. Nekada je gotovo svaka škola imala tamburaški orkestar. Učenici bi trebali učiti o tamburi jer je ona naše tradicijsko glazbalo. Sakrivanjem tradicije dovodimo se u situaciju da se ona zaboravi i izgubi.

LITERATURA

Andrić, J. (1962). *Tamburaška glazba: historijski pregled*. Slavonska Požega: vlastita naklada.

Bonifačić, R. (1993). Uloga rodoljubnih pjesama i tamburaške glazbe u Hrvatskoj početkom 1990-ih: primjer neotradicionalne grupe Zlatni dukati., *Art musices br. 2*, 185-222. Preuzeto 4.5. 2020. s <file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/download.40697-roek1izkjk4.pdf>

Cvitan, G. (2004). *Užalo se bižat: (s Hrvatima u Urugvaju, Peruu, Čileu- razgovori, žurba, putpis)*. Zagreb: Nova knjiga Rast.

Derk, D. (13. 5. 2012). Kad će studij tambure i u Zagrebu?. *Večernji list*, par. 8. Preuzeto 3. 2. 2020. s <https://www.vecernji.hr/kultura/kad-ce-studij-tambure-i-u-zagrebu-408789>.

Ferić, M. (2011). *Hrvatski tamburaški brevijar*. Zagreb: Šokadija-Zagreb.

Hrvatski tamburaški savez u Osijeku na <http://htso.hr/> (1. 8. 2020)

Konfic, I., Konfic, L., Vukobratović, J. (2014). *Tamburaški orkestar Glazbene škole Alberta Štrige Križevci*. Zagreb-Križevci: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad Koprivničko-križevačke županije: Glazbena škola Alberta Štrige.

Kuhač, F. K. (1994). *Ilirski glazbenici: prilozi za poviest hrvatskoga preporoda* (pretisak). Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Lang, M. (2009). *Samobor: narodni život i običaji: u povodu 766. obljetnice grada Samobora* (pretisak). Samobor: Grad Samobor: Gradska knjižnica Samobor: Meridijani.

Leopold, S. (1995). *Tambura u Hrvata*. Zagreb: Golden marketing.

March, R. (2009). Tamburaštvo u 20. stoljeću (Glazba i simbolika). U J. Hekman (Ur.). *Hrvatska glazba u XX. stoljeću* (str. 305-310). Zagreb: Matica hrvatska.

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa [MZOŠ]. (2006). Nastavni plan i program za osnovnu školu. Preuzeto 23. 1. 2020. s

[https://www.azoo.hr/images/AZOO/Ravnatelj/RM/Nastavni_plan_i_program_za_osnovnu_skolu - MZOS 2006 .pdf](https://www.azoo.hr/images/AZOO/Ravnatelj/RM/Nastavni_plan_i_program_za_osnovnu_skolu_-_MZOS_2006_.pdf)

Najbolji hrvatski tamburaši na <http://www.najboljihrvatskitamburasi.com/> (4. 5. 2020.)

Njikoš, J. (2011). *Povijest tambure i tamburaške glazbe*. Osijek: Šokačka grana: STD „Pajo Kolarić“: Hrvatski tamburaški savez.

Osnovna škola Cestica (2019). *Školski kurikulum 2019./2020*. Preuzeto 7. 7. 2020. s <http://os-cestica.skole.hr/upload/os-cestica/images/static3/893/File/Kurikulum%202019-2020.pdf>

Osnovna škola dr. Vinka Žganca, Vratišinec (2019). *Školski kurikulum za šk. god. 2019./2020*. Preuzeto 7.7.2020. s

[http://os-vzganca-vratisinec.skole.hr/upload/os-vzganca-vratisinec/images/static3/940/attachment/20_OS_VINKA_ZGANCA, Vratisinec -
_Kurikulum.pdf](http://os-vzganca-vratisinec.skole.hr/upload/os-vzganca-vratisinec/images/static3/940/attachment/20_OS_VINKA_ZGANCA,Vratisinec_-_Kurikulum.pdf)

Osnovna škola Ivana Gorana Kovačića, Sveti Juraj na Bregu (2019). *Godišnji plan i program Osnovne Škole Ivana Gorana Kovačića Sveti Juraj na Bregu za šk. god. 2019./2020*. Preuzeto 7.7.2020. s

http://os-igkovacic-svetijurajnaabregu.skole.hr/upload/os-igkovacic-svetijurajnaabregu/images/static3/953/attachment/1GODISNJI_PLAN_I_PROGRAM_RADA_2019-2020.pdf

Osnovna škola Orehovica (2019). *Školski kurikulum za školsku godinu 2019./2020*. s <http://www.os-orehovica.hr/home/images/dokumenti/2019-2020/k1920.pdf>

Paar, A., Novosel, L., Klarić, I. i sur. (2012). *Kušlec za pušlec, povodom 40. obljetnice TD „Ferdo Livadić“*. Samobor: Tamburaško društvo „Ferdo Livadić“.

Širola, B. (1940). *Hrvatska narodna glazba: pregled hrvatske muzikologije*. Zagreb: Izdanje Matice hrvatske.

Tomašek, A. (2009). Glazbeni amaterizam kao čimbenik hrvatske glazbene kulture 20. stoljeća. U J. Hekman (Ur.). *Hrvatska glazba u XX. stoljeću* (str. 475-502). Zagreb: Matica hrvatska.

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mog rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.
